

Vindkraft i Askeryd

Kulturhistorisk förstudie av åtta områden för planerad etablering av vindkraft i Askeryd, Bredestad och Marbäcks socknar i Aneby kommun, Jönköpings län.

Vindkraft i Askeryd

Kulturhistorisk förstudie av åtta områden för planerad etablering av vindkraft i Askeryd, Bredestad och Marbäcks socknar i Aneby kommun, Jönköpings län.

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Riksintressen	6
Fornlämningsmiljö.....	8
Fornlämningsmiljö inom och i anslutning till delområdena	9
Riksintresse för naturvården	9
Utvärderad bebyggelse och kulturhistoriskt värdefulla miljöer	9
Tidigare undersökningar.....	10
Resultat.....	11
Landskapshistorisk analys	11
Delområde 1-8. En genomgång.....	13
Delområde 1	14
Delområde 2	14
Delområde 3	15
Delområde 4	15
Delområde 5	16
Delområde 6	16
Delområde 7	16
Delområde 8	17
Sammanfattande analys.....	17
Landskap i förändring	17
Intressekonflikter i samband med vindkraftsetablering....	18
Vindkraft och riksintressen.....	18
Sammanfattning.....	19
Åtgärdsförslag.....	20
Administrativa uppgifter.....	22
Referenser.....	23
Tryckta källor	23
Arkiv.....	23
Kartunderlag.....	23

Bilagor

- Bilaga 1. Fornlämningstabell, delområde 1-8
Bilaga 2. Kartor 1-7 över delområdena 1-8

FIGUR 1. Utdrag ur Vägkartan, bladen V64_4_01hk samt V64_5_00hk. Skala 1:75 000

Inledning

Under juli månad 2014 genomförde Jönköpings läns museum en kulturhistorisk förstudie av åtta områden för planerad vindkrafts-etablering inom Aneby kommun. Flertalet av områdena är belägna inom Askeryds socken, men även Bredestad och Marbäcks socknar berörs. Sammantaget täcker områdena en yta om ca 565 ha. Beställare är HS Kraft. Rapport- och fältansvarig är antikvarie Ådel V. Franzén.

Nedan kommer de åtta områdena att betecknas som delområde 1-8. Beteckningen *delområde* är i detta sammanhang egentligen missvisande då det i vanliga fall betecknar olika delar av ett sammanhållet område. Men, i texten används begreppet *område* flitigt i samband med kulturmiljöer, riksintressen och olika topografiska företeelser. Det är för att skilja på dessa mer ospecificerade *områden* och de specifika uppställningsplatserna som begreppet delområde används för de senare.

Målsättning och metod

Den kulturhistoriska förstudien syftar till att erhålla en helhetssyn på landskapets och bebyggelsens utveckling i ett långt tidsperspektiv.

Genom att så tidigt som möjligt kunna peka ut särskilt känsliga områden ur kulturmiljösynpunkt eller tvärt om: områden där kulturhistoriska värden och sammanhang inte är så påtagliga, underlättas den vidare processen. Den kulturhistoriska förstudien ska kunna vara underlag i en MKB-process.

Den kulturhistoriska förstudien är i första hand en byråmässig granskning av förstudieområdets fornlämningsmiljö och områdets historiska landskapsutveckling som den kan utläsas ut äldre kartmaterial och kamerala källor. Ortnamnsbelägg samt relevant lokalthistorisk arkivmaterial och litteratur används för att ge en helhetsbild över området. En fältbesiktning genomförs också för att få en uppfattning om förstudieområdets nuvarande status samt belysa frågan om hur planerade exploateringsföretag kan komma att påverka äldre landskapliga sammanhang och nuvarande landskapsbild. Fältbesiktningen skall inte förväxlas med en regelrätt detaljinventering.

Topografi

En skiljelinje går inom förstudieområdet mellan de sura bergarterna, yngre granit och vulkanit i områdets östra del och de basiska bergarterna inom Almesåkrgruppen och andra diabasförekomster närmare Marbäck, Bredestad och Aneby. Även om jordarterna domineras av tunna till mäktiga lager av osvallad morän, finns isälvs-avlagringar insprängda på vissa ställen inom förstudieområdet, inte

minst vid Askeryd där Askerydsåsarna, ett system av getaryggåsar, löper söderut mot Redeby.

Hur jordarterna har påverkat odlingsintensiteten är svårt att säga, då det framför allt är de topografiska förutsättningarna som varit avgörande för markanvändningen. Området är beläget i ett kraftigt kuperat terrängavsnitt där en mosaik av berg i dagen, sankmarker och storblockig morän har skiftat med moräner och sandjordar lämpliga för odling. I ett stråk mellan Bordsjön i norr och Askeryds sockencentrum i söder finns en dalsträckning som mynnar i den sammanhängande jordbruksbygden kring Askeryds sockencentrum.

Vegetationsmässigt dominerar planterad granskog, men med inslag av lövvegetation. Öppen åker- och betesmark finns som öar kring de mindre gårdarna i området och som sammanhängande miljö endast vid Assjöns östra sida.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Riksintressen

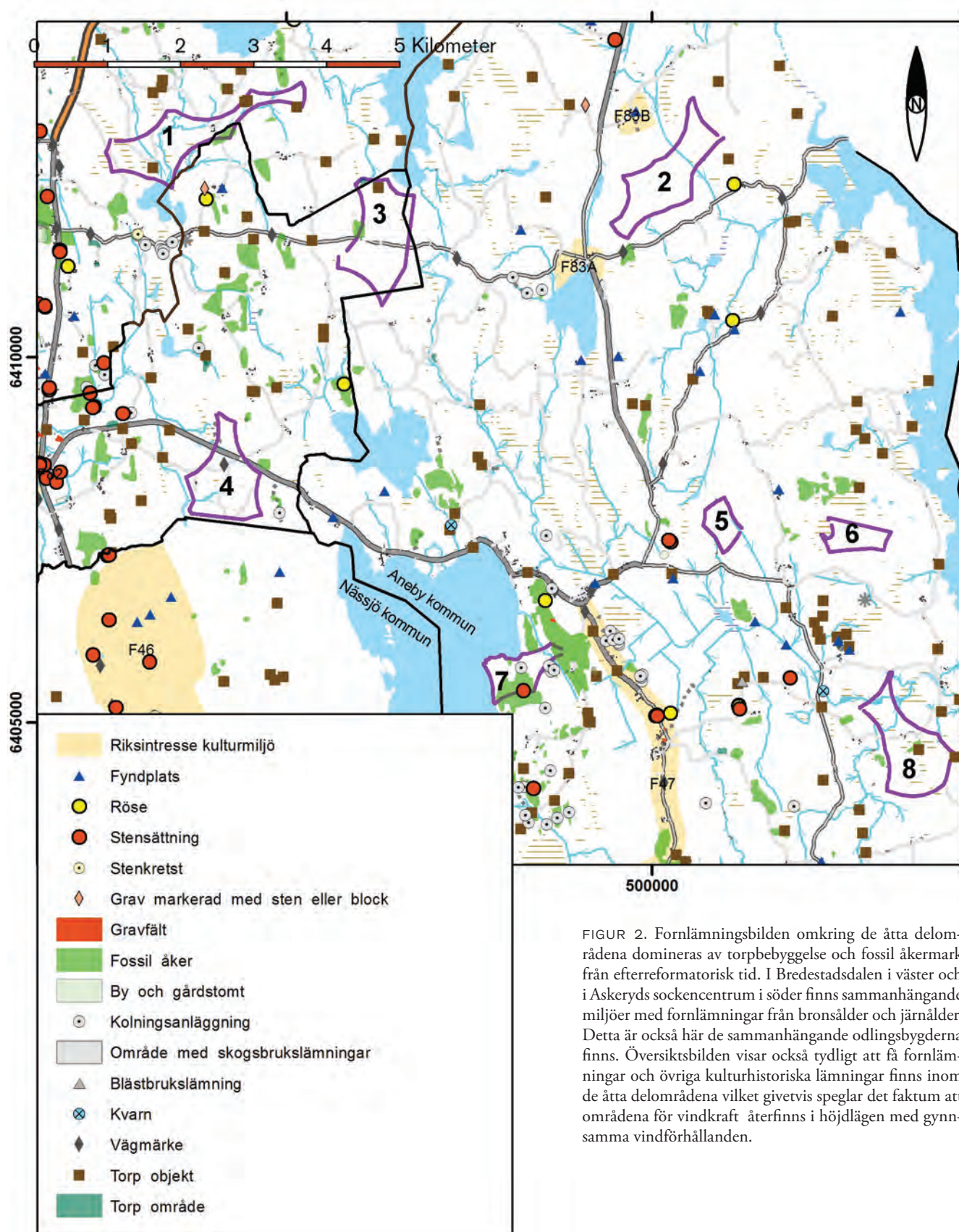
I den tidigare förstudien (Jlm 2014/04) bestod förstudieområdet av ett sammanhållet landskapsavsnitt beläget väster om Bordsjö säteri (Vestbö-Franzén 2014)

De nuvarande åtta mindre delområdena ger en större utmaning när det gäller att relatera dessa till fornlämningsmiljöer och riksintressen. Framför allt gäller det riksintresse nr 47, Anebydelen av Askerydsvägen. Riksintresset består av den ålderdomliga vägsträckning som slingrar sig mellan Assjö vid Askeryds sockencentrum i norr och Skiverstad i Eksjö kommun i söder. Riksintresseområdet sträcker sig ca 170 meter på ömse sidor av befintlig väg och täcker således in en del av gårdsmiljöerna och den vägnära inägomarken.

Det är sannolikt att vindkraftverk inom delområde 5 och 7 kommer att vara synliga från riksintresset, medan sikten troligen är mer skyddad från verken inom delområdena 6 och 8.

Riksintresse för kulturmiljövården nr 81 innefattar odlingsbygderna kring sjön Ralången. Från riksintresset till delområde 1 är det ca 1 km luftvägen. Med hänsyn till landskapets varierande topografi är det mindre sannolikt att vindkraftverken kommer att påverka synintryck från riksintresset.

Västorp, en by med ålderdomlig bebyggelsestruktur, samt sätemiljön kring Bordsjö utgör riksintresse för kulturmiljövården 83 A och B. Västorp kommer att ha delområde 2 inom siktavstånd. Även från Bordsjö säteri kommer vindkraftverk troligen att vara synliga, då de sannolikt kommer att placeras på höjdparterian inom delområdet.

FIGUR 2. Fornlämningsbilden omkring de åtta delområdena domineras av torpbebyggelse och fossil åkermark från efterreformatorisk tid. I Bredestadsdalen i väster och i Askeryds sockencentrum i söder finns sammanhängande miljöer med forn lämningar från bronsålder och järnålder. Detta är också här de sammanhängande odlingsbygderna finns. Översiktsbilden visar också tydligt att få forn lämningar och övriga kulturhistoriska lämningar finns inom de åtta delområdena vilket givetvis speglar det faktum att områdena för vindkraft återfinns i höjdlägen med gynnsamma vindförhållanden.

Riksintresse nr 46 Sunneränga är beläget ca 700 meter sydväst om delområde 7. Troligen kommer vindkraftverken att vara synliga från Sunnerängaområdets högst liggande delar, medan de lägre delarna sannolikt inte kommer att ha visuell kontakt med verken. Hur synlighet och visuella samband kommer att påverkas diskuteras nedan.

Fornlämningsmiljö

Spridningen av fornlämningar är tämligen ojämn inom förstudieområdet (FIGUR 2) vilket framför allt beror på hur olika topografiska förutsättningar påverkat möjligheterna för tillfällig bosättning, odling och fast bebyggelse. En mer noggrann genomgång sker nedan då de olika delområdena analyseras för sig.

Lösfynd av stenålderskaraktär visar en tämligen jämn spridning över området. Lösfynden består av flera skafthålsyxor, den allra vanligaste lösfyndskategorin, men inslaget av föremål av flinta är betydande. Mellan Bredestad och Blå Grindar finns ett band av stensättningar, gravfält och enstaka rösen. Sammanhållna fornlämningsmiljöer finns även kring Askeryds sockencentrum. Både Bredestadsdalen och Askerydsområdets karaktär av sammanhållna odlingsbygd speglas i fornlämningsbeståndet och vittnar om bosättningsfaser från bronsålder och framåt.

Länets största fornlämningskategori, fossil åkermark, framför allt i form av områden med röjningsrösen finns på flera ställen inom förstudieområdet men saknas till stor del centralt i den del av området som sträcker sig från Assjön och norrut. Genom förstudien av vindkraftsparken vid Bordsjö (Vestbö- Franzén 2014) kunde dock konstateras att flera områden med röjningsrösen även fanns inom detta landskapsavsnitt. Dessa har ännu inte registrerats i FMIS och redovisas följaktligen heller inte i FIGUR 2. Det kan således konstateras att spridningen av fossil åkermark är jämnare än vad som framgår av figuren.

Inom kartutsnittet i FIGUR 2 finns ett hundratal icke mantalsatta enheter i form av torp och backstugor. Dessa bebyggelseenheter som omges av begränsade arealer av åker, äng och betesmark kan i vissa fall dateras tillbaka till 1600-talets mitt eller senare hälft, även om flertalet torp etablerades mellan ca 1750 och 1850.

Från förhistorisk tid och ända fram i efterreformatorisk tid är de många kolningsanläggningar som är belägna inom förstudieområdet. Inom den södra delen av förstudieområdet, i anslutning till delområde 7, finns kolningsgropar som klassas som fornlämning och som kan vara av förhistorisk eller medeltida ursprung. I övrigt består kolningsanläggningarna av kolbottnar. Dessa speglar en träkolstillverkning som var en viktig inkomstkälla vid sidan om jordbruket för områdets bönder och torpare. Det är sannolikt att mycket av produktionen av träkol skedde för Sunds Bruks räkning. Hyttan med masugn och smideshammare låg vid Bulsjöbäcken något öster om Österbymo i Ydre kommun och ca 2,5 mil öster om förstudie-

området (Sund 159:1) och var i drift mellan ca 1860 och 1904.

Vad gäller kolningsgroparna finns en möjlighet att de speglar förekomst av förhistorisk järnframställning i närområdet. Att järnframställning och smidesverksamhet har pågått i trakterna kring Aneby/Bredestad har konstaterats utifrån de mängder av slagg och bottenkällor från smidesverksamhet m.m har påträffats där (Bredestad 42:1). Vi vet ännu mycket lite om verksamhetens datering, men det är sannolikt att järnframställning och smide här har förhistoriska rötter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att området uppvisar en för småländska höglandets del traditionell fornlämningsbild.

Fornlämningsmiljön inom och i anslutning till delområdena

De åtta delområdena är valda utifrån kriterier som högt läge och gynnsamma vindförhållanden. På sätt och vis återfinns de i de delar av landskapet som uppvisar en diametralt motsatt miljö till den som människor väljer för sina boplatser och sin odling.

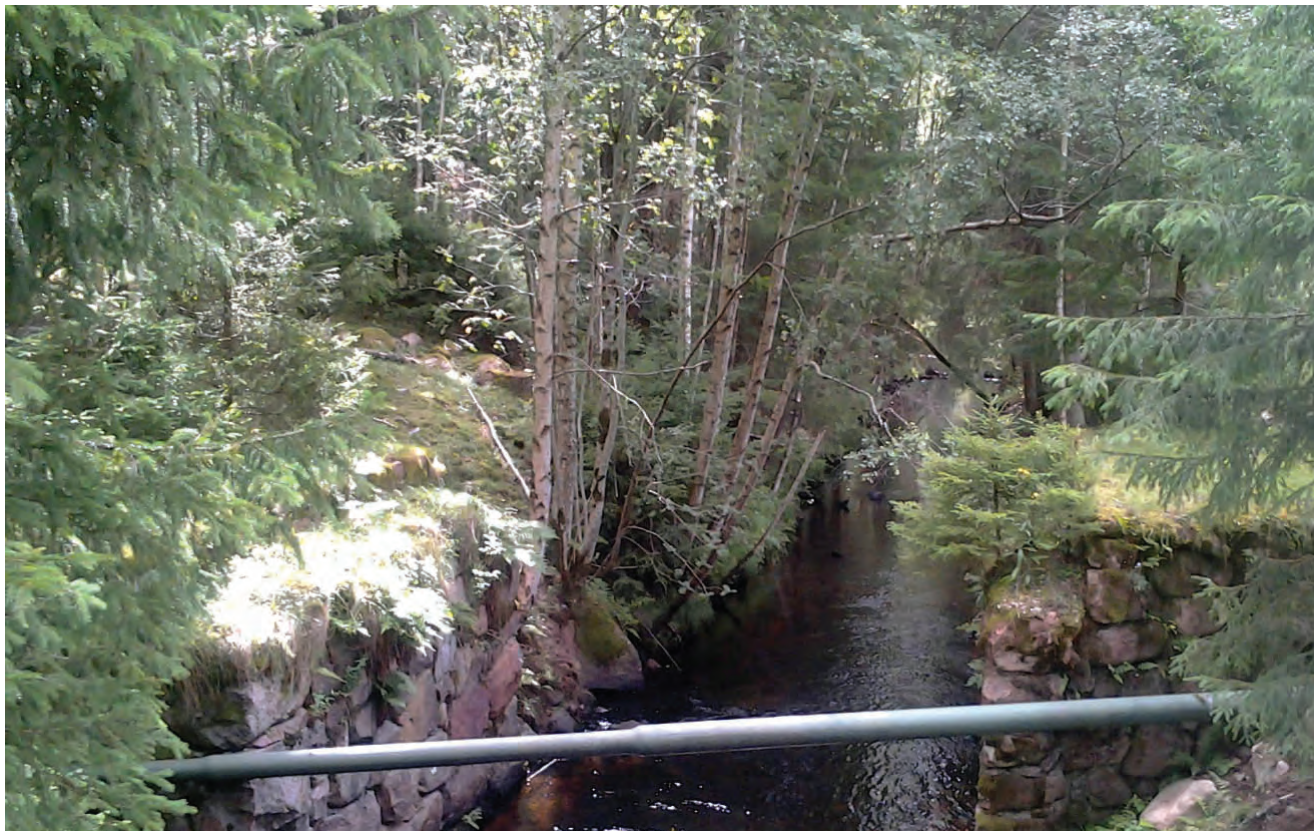
Delområdena är med undantag kanske för nummer 1 och 8 belägna i utmarkskontexter eller där bebyggelsen framför allt består av sentida torpbebyggelse. Det är följaktligen spår efter bebyggelse och odling från framför allt efterreformatorisk tid som finns här. Inom områdena kan dock någon gård med medeltida eller förhistoriskt ursprung återfinnas där en svacka mellan höjdpartierna kan ha bildat av ficka av gynnsamma odlingsjordar samt väl-dränerade och läade bebyggelse-lägen.

Förutom område 7, som hyser en rik fornlämningsmiljö, består lämningarna inom delområdena nästan uteslutande av Övriga kulturhistoriska lämningar (Bilaga 1 och 2).

Större uppmärksamhet bör kanske ägnas de vägar som kan komma att breddas och rätas ut för att fungera som transportvägar och servicevägar. Vägnetet inom analysområdet består till stor del av mindre vägar som troligen har legat kvar i sin nuvarande sträckning under mycket lång tid. De är skalmässigt anpassade till den omgivande miljön och är tillkomna innan biltrafiken började påverka vägdragning och vägstandard. Ett av riksintressena, nr 47, utgörs av just en äldre vägsträckning som bibehållit sin skalmässiga anpassning till omgivande miljö.

Riksintressen för naturvården

Riksintresse för naturvården 04-37 Assjö-Bordsjöbäcken-Västra Lägern med omgivningar visar på de komplexa kopplingar som finns mellan hävdade miljöer, geologiska förutsättningar och rika fauna och flora-vården (Natur - Jönköpings län, 1995:80-84). Bordsjöbäcken som är en rik biotop för växt- och djurliv och som är Smålands enda lokal för axag rinner genom norra delen av delområde 8 (Omslagsbild och figur 3). Delområde 8 tangerar även område med isälvsavlagringar i Sjöamålen bestående av kamedelta. Detta

FIGUR 3. En del av Bordsjöbäcken med resterna efter en äldre bro som återfinns på ömse sidor. Foto: Ådel V. Franzén.

kamelandskap har ett stort vetenskapligt värde genom att det kan bidra till förståelsen av det efteristida skedet i norra Småland. De välutbildade formerna med branta sidor och imponerande höjder ger området en särartad prägel.

Delområde 7 är beläget intill området Assjön - Bordsjöbäcken. Assjön har en hög vattenkvalité vilket är av limnologiskt intresse. I sjön finns ett för sjötypen rikligt fågelliv.

Utvärderad bebyggelse och kulturhistoriskt värdefulla miljöer.

Västra Oron är beläget ca 600 meter öster om delområde 8. Kvarnbyggnaden med smedja samt bostadshuset och en magasinbyggnad, allt troligen från omkring sekelskiftet 1900, finns bevarat. Till kvarnen finns rester av vattenrännor samt en vackert belägen kvarndamm. Kvarnbyggnaden har tak av tjärade tallstickor och har ligande rödmålad panel. Bostadshuset är i två våningar med rödmålad locklistpanel och magasinsbyggnaden har oklädd timmerkonstruktion (Kulturhistorisk utredning, Aneby kommun 1994: 39-55).

Vid Norra Holma, ca 600 meter öster om delområde 2 finns en byggnadsmiljö bestående av en tvillingstuga från 1700-talet i två våningar, en enkelstuga i en våning och ett kombinerat bostadshus/bod. Tvillingstugan är klädd med rödfärgad locklistpanel, medan enkelstugan har rödfärgat bart timmer. Taken är klädda med enkupigt tegel (Ibid).

Den kulturhistoriska utredningen pekar även ut den sammanhänganden miljön vid Assjöns nordvästra sida som kulturhistoriskt intressant. Området tangerar delområde 7. Området har inte riksintressestatus utan har avgränsats utifrån den rikliga förekomsten av fossil åkermark med röjningsrösen och bandparceller samt förhistoriska gravar, bland annat det magnifika Kyrkoröret (FMIS 54:1, 171:1).

Tidigare undersökningar

Under mars månad 2014 genomförde Jönköpings läns museum en kulturhistorisk förstudie inför planerad vindkraftspark inom fastigheten Bordsjö 1:4, Kunhult 1:1 och Smugefall 1:1 med flera. Fält- och rapportansvarig var även här Ådel V. Franzén, antikvarie vid Jönköpings. Förstudien var beställd av HS Kraft. Det aktuella området omfattade en extensiv förstudieyta om ca 930 hektar (Vestbö-Franzén 2014).

Delar av förstudieområdet hade vid olika tider varit bebodda och uppodlade, framför allt gällde detta områdets nordöstra och sydvästra delar. Trots att området i dag merendels består av skogsmark kunde konstateras att enstaka gårdar troligen funnits i området redan under medeltid och då ingått i säteriet Bordsjös godsmassa. Dessa områden återetablerats under 1600-talet då flera torp tillkom inom Bordsjös dåvarande gränser, varav flera kom att fungera som dagsverkstorp under säteriet. Nyetablering av torp kom sedan att ske under en 150-års period innan nedläggningen påbörjades. Det bedömdes att det framför allt inom torpen och de små gårdarnas äldre inägomark som man kan komma att påträffa bebyggelse- och odlingslämningar av medeltida och efterreformatorisk karaktär.

Förutom flera nyupptäckta områden med fossil åkermark framkom även skogsbrukslämningar i form av kolbottnar. Möjligt läge för stenåldersboplatser vid Försjöns strand framkom vid den översiktliga fältbesiktningen. Inom förstudieområdet föreslogs tre olika ambitionsnivåer från hög till låg när det gällde insatser under en eventuell framtida arkeologisk utredning. Sammanfattningsvis kan konstateras att antalet fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar ökade markant i området och att trakten norr och väster om Bordsjö säteri. Detta område är inte så fattigt på kulturlämningar som man kan få intryck av utifrån figur 2.

I övrigt är arkeologiska insatser inom Askeryds socken, eller i anslutning till de nu aktuella delområdena mycket få.

Resultat

Landskapshistorisk analys

Området där de åtta delområdena är belägna kan beskrivas som dynamisk över tid vad gäller gårdetal och jordenatur. I en tidigare rapport som omhandlade Bordsjö ägor beskrevs ett medeltida godskomplex som så att säga återuppstår under 1600-talet. Godsstrukturen både under senmedeltid och 1600-tal var uppbyggd kring mindre gårdar och torp som stod i ett ekonomiskt beroendeförhållande till en huvudgård. Inom Askeryd kan vi identifiera medeltida godskomplex kring Bordsjö och Askeryd med Assjö. Insprängd bland godskomplexen fanns även skattegårdar som så att säga besatts av bönder med ett fritt förfogande över sina ägor och resurser. Den som framför allt har studerat området i en medeltida kontext är framlidne historikern Kåthe Bååth som i sin avhandling från 1983 beskriver den situation som uppstod efter 1350, då Europa gick in i den senmedeltida agrarkrisen (Bååth 1983:bl.a 110 ff) .

Skeendet påverkade även Småland och speciellt områden med stora högadliga godskomplex. Anledningen till att många av gårdarna i det nu aktuella området nämns med namn i brev och diplommaterial redan under sent 1300-tal och under 1400-talet hänger ihop med de donationer frälset gjorde till framför allt klostren i Alvastra och Vadstena. Nya ägarförhållanden och övergången från att ha varit en gård ingående i ett lokalt förankrat godskomplex där ett visst mått av personliga band fanns mellan huvudgård och underlydande till att bli ett rent skatteobjekt för en avlägsen institution gjorde att många av de små gårdar inte klarade sig genom agrarkrisen. Antingen blev gården belagd som öde för att den inte kunde betala sin ränta (skatt och arrende), eller så blev den demografiskt öde och kom att övergå till att bli en markresurs för omkringliggande gårdar. Först kring 1500-talets mitt omtalas gårdarna åter som besatta och betalar åter ränta enligt de statliga jordeböcker som upprättades vid denna tid. En del gårdar kom dock aldrig att återbesättas utan förblev öde och registrerades som utjordar i jordeböckerna. I det nu aktuella området finns flera ”utjordar”, alltså gårdar som ödelades och aldrig återupptogs efter agrarkrisen. Dessa ödegårdar som kanske etablerades under tidig medeltid för att överges under senmedeltid är att betrakta som fornlämningar. Det säkraste spåret i landskapet efter dessa gårdar är den fossila åkermarken i form av röjningsrösen som lades upp när gårdarna röjde sin åker på sten; röjningsrösen som i dag ofta återfinns i skogsmark.

I Norra Småland var det framför allt de små gårdarna i perifera lägen som ödelades. Ofta var förloppet inte så dramatiskt som det kan låta, för i samband med att gårdar pga upprepade pestepidemier under perioden 1350-1480 blev tillgängliga i områden med bättre

odlingsförutsättningar lämnade man de små gårdarna eftersom bättre gårdar fanns att arrendera inom de mer sammanhängande odlingsbygderna (Bl. a. Bååth 1983, Sundberg 2001).

Befolkningsökningen under 1500-talet ledde till att tidigare ödegårdar återupptogs, men nu skedde även en omfattande agrar omstrukturering eftersom man inom delar av Norra Småland övergick till ett nytt odlingsystem. I korta drag kan man säga att den tidigare svedjeodlingen av råg i skogen flyttade in till inägomarkens åkrar som då kom att öka arealmässigt (Vestbö-Franzén 2004). En ökning av åkerarealen på t ex ängsmarkens bekostnad gjorde att man fick leta efter annan ängsmark (och betesmark). Då fanns de gamla ödegårdarna ”utjordarna” där som en bra resurs. Vi ser således hur hela landskapet användes i gårdarnas försörjningsstrategier. Gårds- eller bytomten med kålgårdar och humlegårdar centralt omgiven av inägomarkens åkrar, ängar och inägonära beteshagar i nästa zon och med utmarken, skogsbetena och inhägnade madängar längs med åar och sankmarker i den yttersta zonen. Mellan gårdarna och byarna kunde boskapen ströva fritt fram till omkring sekelskiftet 1800 då det blev allt vanligare att instängsla hela byns territorium med hägnader.

Under 1600-talet kom de första torpen att etableras i utmarken eller vid gränsen mellan inägor och utmark. För säteriernas del handlade det om dagsverkstorp, för statens del kom etableringen i form av soldattorp. Under 1700- och 1800-talet ökade torpetableringen i takt med att folkmängden ökade. Barnadödligheten gick ner efter 1750, potatisen blev en viktig näringskälla, kort sagt allt flera överlevde och tarvade någonstans att bo och odla.

Alla de ovan nämnda processerna från tidig medeltid till 1800-tal kan avläsas i det aktuella analysområdet och speglas även i fornlämningsöversikten (FIGUR 2) där det just är lämningar från historisk tid, torpen, den små områdena med fossil åkermark samt kolbottnarna som är de till antalet största lämningsskategorier.

Delområde 1-8. En genomgång

Genomgången av delområdena ska läsas tillsammans med bilaga 1 och 2 och. Tabellen över fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar finns i Bilaga 1. I figurerna i Bilaga 2 redovisas fornlämningarna enligt FMIS, men även enstaka observationer ur äldre kartor tas med, såsom ovanligt stora och välformade röjningsrösen som kan vara förhistoriska gravar. I bilaga 2 finns också kartor som redovisar föreslagna ambitionsnivå vid en utredning, etapp 1.

De tre ambitionsnivåerna är valda utifrån de förmodade möjligheterna att hitta nya fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar inom delområdena. Som ovan nämnts återfinns de flesta delområden i landskap som domineras av höjdparter, sankmark och utmarkskontext. De flesta av Jönköpings läns kända fornlämningar och kulturlämningar är förvisso belägna i dagens skog- och

FIGUR 4. Utsnitt av kartan över Marbäcks kyrkby från 1765 med FMIS 104:1 inlagd. Delområde 1 har markerats med lila linje. Strax nordöst om området som betecknas som svedje finns en gallerliknande struktur i ån. Troligen avser detta ett fiskeverk, men det kan också vara så enkelt som att en bro tidigare funnits här.

FIGUR 5. Samma utsnitt från kartan över Marbäcks kyrkby från 1826. Nu har torpet Bäckbo etablerats. Med den nya Kulturmiljölagen utgör lämningar efter torp etablerade före 1850 fornlämning.

utmark, varför man inom flera delområden kan komma att påträffa hittills okända kulturmiljöer i skogsmark eller inom den äldre inägomarken. Områden där möjligheten att påträffa forn- eller övriga kulturlämningar är stor har i kartorna i bilaga 2 markerats med en mörkare brunorange färg. Områden där framför allt övriga kulturhistoriska lämningar kan finnas har markerats med en ljusare nyans och områden där sannolikheten att påträffa forn- eller övriga kulturhistoriska lämningar är liten har en närmast ljusgul nyans.

Delområde 1.

Karta 1.

Områdets västra del karakteriseras av utmark och sankmark med växlande topografi. Ett torp, Bäckabo har funnits i området (Marbäck 104:1). År 1765 finns en uppgift i kartan (E77-36:2) om att området där torpet sedan skulle etableras använts för svedjande, kanske i syfte att röja mark för permanent odling, för 1826 finns torpet etablerat i området med bebyggelse, åkrar och ängar. I kartan från 1765 har en bro eller ett fiskeverke uttritats i bäcken strax norr om svedjan.

Kring gården Biarp, belägen på en höjd, finns ett mosaikkartat och visuellt tilltalande landskap med åkrar, hag- och tomtmark. Ett område med fossil åkermark, Marbäck 157:1, har föreslagits utgå ur FMIS då mycket av marken var åker 1950. Detta stämmer inte när man jämför med äldre kartor och den äldre ekonomiska kartan i synnerhet, utan det är endast de centrala delarna av 157:1 som var åker 1950 och som fortfarande är odlad mark. Jag föreslår att 157:1 fortfarande betraktas som övrig kulturhistorisk lämning.

Längre österut vidtar området för torpet Bäckastugan eller Bäck (Marbäck 106:1) som finns med kartan över Biarp från 1826 samt i den äldre ekonomiska kartan från 1950. I torpets närområde finns även två hålvägar som har status som fornlämning (Marbäck 107:1).

Hög ambitionsnivå föreslås för centrala och östliga delar av delområde 1, medelhög för området kring delområdets bäckar och intill Hultasjön samt för området kring de äldre torpen samt låg för områdets västligaste del.

Delområde 2.

Karta 2.

Det vilar en air av övernaturlig mystik över delområde 2 (KARTA 2). Strax norr om delområdet finns Spökegölen där en kvinna drunknade, eller dränkte sig och där olyckor drabbar den som vistas i området (Askeryd 197:1).

Inom delområdets östra del finns dessutom Askeryd 182:1, en sten som är kluven men som måste hållas samman för att Västorps by inte skall gå under. Den har tidigare hållits ihop med vidjor, men då den ytterligare klövs genom en skogsmaskins försorg är den nu försedd med aluminiumsband.

I detta myternas landskap upptäcktes ett större område med fossil åkermark inom delområdets västra del. Rösena var mestadels mycket små och nästan svåra att upptäcka, vanligen 2-3 meter i diameter och endast 1-2 decimeter höga. Någon avgränsning av området hanns inte med under den översiktliga fältbesiktningen. Denna del av området bör utredas med hög ambitionsnivå, medan områdets mellersta del har låg och den östligaste mellanhög ambitionsnivå.

Norr om delområde 2 finns riksintresse för kulturmiljövården 83 B, Västorp, en by som fått riksintressestatus på grund av sin ålderdomliga och väl sammanhållna bymiljö.

Delområde 3.

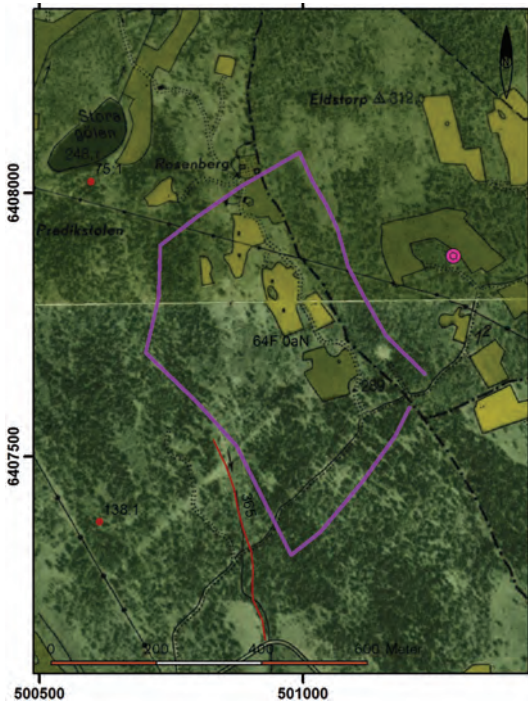
Karta 3.

Torpet Micklabo, belägen längst norr i delområdet, finns med i kartan över Löversmålen från 1829 och åkermarken till torpet var fortfarande i bruk på 1950-talet (Bredestad 46:1). Strax intill Micklabo finns lämningarna efter torpet Granstugan (Marbäck 207). Då fastigheten Fagerhult i Marbäcks socken saknar karta har torpets ålder inte kunnat fastställas och en noggrannare genomgång av arkivmaterial har inte hunnits med inom förstudien.

Mellanhög till låg ambitionsnivå föreslås för olika delar av område.

FIGUR 6. Milstenen, Bredestad 24:1 stod tidigare intill huvudvägen mellan Bredestad och Askeryd. I dag återfinns vägen som en smal körväg i skogmark. Foto: Ådel V. Franzén

FIGUR 7. Torpet Rosenberg var fortfarande i bruk på 1950-talet. I dag är det skog i hela området. Markeringen öster om området är ett större impediment som kan vara en grav.

FIGUR 8. Fossil åkermark i form av röjningsrösen i skogsmark är den största fornlämningskategorin i området. De flesta områdena speglar sannolikt odling under perioden medeltid till 1700-tal.

Delområde 4.

Karta 4.

En milsten (Bredestad 24:1) dyker upp när man med jeepen långsamt tar sig fram längs den smala och överväxta skogsvägen och man blir plötsligen varse att man kör på den tidigare huvudvägen mellan Bredestad och Askeryds sockencentrum. Stenen har nr 030 i den utredning Vägverket på 1990-talet gjorde över länets milstenar (Milstolpar, gränstolpar, minnesstenar, etc. Vägverket 1998) och postamentet restaurerades 1995. Texten är enkel: 1/4 MIL. En liten hölada fanns intill Orregöl i karten från 1824.

Låg ambitionsnivå föreslås för södra delen av delområde 4, undantagandes torrare områden vid Orragöl där mellanhög ambition föreslås. Mellanhög ambitionsnivå föreslås för det äldre vägområdet och områdets norra del.

Delområde 5.

Karta 5.

Kartan över Askeryd från 1827 visar på en omfattande odling och även bebyggelse inom området, framför allt i dess norra del där gårdstomten till torpet Rosenberg är belägen. På den ekonomiska kartan från 1950 finns fortfarande åkrar i området och två byggnader finns fortfarande medtaget på Rosenbergs gamla tomt. I dag finns en ladugård kvar, men alla åkrar har lagts öde.

Låg ambitionsnivå föreslås för delområdets västra del och mellanhög nivå för den östra delen.

Delområde 6.

Karta 5.

Inom den östligaste delen av delområdet upptäcktes enstaka röjningsrösen av äldre karaktär. Hög ambitionsnivå föreslås för delområdets östligaste del, medan låg nivå föreslås för större delen av delområdet.

Delområde 7.

Karta 6.

Delområde 7 är beläget nära Assjö, Askeryds sockencentrum och riksintresse för kulturmiljövården nr 47, Askeryd-Skiverstadsvägen. Flera områden med fossil åkermark med fornlämningsstatus och en stensättning är beläget inom delområdet. Kolningsgropar med fornlämningsstatus finns inom och strax utanför delområdet östra del. Området förefaller välinventerat men vid en fortsatt insats i området bör det framför allt fokuseras på sökandet efter boplatslägen dels i strandområdet, dels i anslutning till den fossila åkermarken. Hög ambitionsnivå föreslås för hela delområde 7.

Delområde 8.

Karta 7.

Större delen av Askeryd 335, ett område med fossil åkermark var uppodlad 1837 och åker finns fortfarande i området kring 1950. Intill den fossila åkermarken finns Askeryd 22:1, platsen för torpet Prutastugan. Stora delar av området som omsluter inägomarken kallas Kvarnamarken och strax norr om bebyggelsen finns Kvarnkärr i den äldre kartan, men någon kvarn kan inte upptäckas i kartan från 1837. Finns det lämningar efter äldre kvarnställen i området som övergivits innan kartan upprättades? Flera bäckar, bland annat Bordsjöbäcken rinner genom området som även har stora arealer sankmark. Ett område med lertäckt finns intill bytomten (Askeryd 332) och Låg- till mellanhög ambitionsnivå gäller för hela området.

Sammanfattande analys

Landskap i förändring

Landskapet har genomgått stora förvandlingar under de senaste 200 åren. Sjösänkningar, utdikning av sankmarker, uträtandet av bäckar och åar samt avvattningen av planterad skogsmark genom dikning har gjort att vi idag inte helt ut kan förstå hur hydrologiska förhållanden tidigare ledde till stora skillnader i vattenflöden i landskapet. Det produktiva ängs- och beteslandskapet försvann successivt efter införandet av konstgödsel och vallodling på åkermarken och med lieslåtterns upphörande försvann även de hamlade träden och hasselsnårens mark. Röjningsrösen i åkermarken plockades bort när årdret ersattes med plog.

Den största skillnaden mot tidigare är dock uppkomsten av de virkesåkrar vi i dag anakronistiskt benämner som skog. Det mo-saikartade landskapet har på hundra år försvunnit och ersatts med skarpa gränser mellan öppet och slutet. I takt med detta har den biologiska mångfalden drastiskt utarmats

Detta inte sagt som ett romantiskt återblickande mot det förflutna, men som en förklaring till det landskap vi har i dag och som en bakgrund till varför det nu är viktigt att värna de delar av landskapet som fortfarande är läsbara och som kan ge en pedagogisk bild av hur landskapet fungerade innan de stora landskapsförändringarna ägde rum. Och för att värna nischer av biologiskt mångfald. Landskap är under ständig förändring och har alltid varit så beroende på vilka försörjningsstrategier samhället bygger på. I dag är det t.ex storskaliga satsningar på massaved som utgör en del av de ekonomiska basen, vilket givetvis speglas i landskapet.

Övergången från fossila bränslen till förnyelsebara energislag är nödvändiga för planetens överlevnad. Detta är inget flum utan hårda fakta. En övergång till energikällor baserade på sol, vind och vatten istället för olja och kol håller just nu på att sätta sin prägel på landskapet genom att allt fler vindkraftverk etableras. Redan i dag är vindkraftverken på många ställen en del av vardagslandskapet och kommer så att bli i allt större utsträckning.

I Småland etableras verken på höjdparter med gynnsamma vindförhållanden. Dessa överensstämmer ofta med de historiska utmarksområdena som låg en bit från bebyggelsen och som tidigare användes för tåkt av ved och virke och som skogsbeten. Det är dessa områden som senare kom att planteras med gran. Att etablera vindkraftverk i dessa lägen är måhända att betrakta som att ytterligare en årsring läggs till utmarkens historia.

Intressekonflikter i samband med vindkraftsetablering

Vindkraftsverken i sig är således inte särskilt problematiska ur en landskapssynvinkel. Det är istället de intrång i äldre sammanhållna inägomarksmiljöer som bör problematiseras när de transport- och servicevägar anläggs som är nödvändiga för att transportera verken på plats.

Småvägar rätas ut och djupa skärningar etableras för att jämna ut höjdskillnader. Det är framför allt här ett intrång i sammanhållna kulturhistoriskt värdefulla miljöer kan befaras. Det är också här det är viktigt med samråd mellan exploitör och antikvariska myndigheter för att hitta den optimala lösningen som leder till så litet intrång som möjligt i ålderdomliga gårds- och vägmiljöer, växtplatser för vårdträd eller värdefulla nischer av gammal ängs- och betesmark.

Medan fornlämningarna har ett starkt skydd genom Kulturmiljölagen behandlas stenmurar, enstaka röjningsrösen, impediment samt nischer med relikter av äldre landskapstyper framför allt av Miljöbalken och Skogslagen. Det är således av vikt att veta att även

dessa värden värnas genom lagstiftning. Här handlar det dock oftast om hänsynsparagrafer vilket gör det extra viktigt att en dialog förs mellan exploatör och företrädare för antikvariska och landskapliga intressen inför planerad exploatering.

Vindkraft och riksintressen

Det är ovanligt att ett Riksintresse för kulturmiljövården delas upp i a och b. Så har dock gjorts med riksintresse nr 83, där a omfattar Bordsjö säteris bebyggelse och b utgörs av Västorps sammanhållna och oskiftade bytomt. Tanken bakom uppdelningen bör tolkas som att objekten står i motsatsförhållande eller komplementärt förhållande till varandra: å ena sidan säteriet - högeståndsmiljön, å andra sidan bondbyn. Problemet är dock att ingen sådan förklaring till uppdelningen i ett a och ett b ges i riksintressebeskrivningen.

Gränsdragningen kring de två riksintressedelarna är vidare problematisk eftersom avgränsningen så att säga "klipper ut" bitar ur två logiskt sammanhållna och läsbara landskap och lämnar alla samband mellan säteriet och dess ägor med dagsverkstorp därhän. För Västorps del har bytomten och en frikyrka ramats in som riksintressant, medan sambandet tomt-inägomark hamnar utanför. Med så vagt definierade riksintressen är det svårt att göra någon vettig analys av hur ett enstaka vindkraftverk kan påverka kulturhistoriska värden (Jmf Vestbö-Franzén 2010).

Det kan dock konstateras att det är högst sannolikt att vindkraftverk inom delområde 3 kan komma att hamna inom synhåll från delar av riksintresse 83 a och b. Mycket beror dock på verkens placering. Området är kuperat och präglas av stora höjdskillnader, varför exponeringen troligen inte kommer att utgöra något visuellt överordnat element i landskapet. Troligen kommer vägen i Ö-V riktning mellan Bordsjö och Holma att utnyttjas som transportväg. Det är i detta sammanhang viktigare att stor aktsamhet visas genom Askeryd 396, ett område med fossil åkermark samt vid den utvärderade bebyggelse- och inägomarksmiljön vid Norra Holma beläget strax söder om delområde 3.

Vad gäller Riksintresse för kulturmiljövården nr 47, Anebydelen av Askerydsvägen beskriver denna vägsträckning en väg som bibehållit sin topografiska anpassning. Vägen har karaktär av att binda ihop landskapet på ömse sidor istället för att utgöra en barriär. Detta har givetvis med en skalmässig överensstämmelse mellan landskapets förutsättningar och vägens utformning att göra. Vägen går genom en av länets visuellt sett mest tilltalande bymiljöer, Redeby. Det är av största vikt att inga ingrepp görs i denna vägmiljö för transport- eller servicevägar till uppställningsplatserna inom delområdena 7 eller 8.

Sannolikt kommer vindkraftverk inom delområde 7 att vara synliga från vägen, men detta kan rimligen inte sägas utgöra någon påtaglig skada för riksintresset eller dess omgivande miljö.

Sammanfattning

Den kulturhistoriska förstudien är en översiktlig analys inför den fortsatta planeringen och den kan även utgöra underlag i en MKB. Genom kartanalyser och genomgång av utredningar, arkiv och relevant litteratur samt en översiktlig fältbesiktning har en analys kunnat göras av landskapets historiska dimensioner. Ibland innehåller landskapet sammanhang eller element som gör att exploateringsföretag kan anses olämpliga. Det kan vara att företaget förvanskar ett landskaps skalmässiga sammanhang eller att nya landskapselement kan upplevas som visuellt överordnade. En breddning av en väg kan till exempel komma att utgöra en barriär i ett tidigare samhället landskap.

Det nu studerade landskapet präglas av småskaligt jordbruk i omgivande skogsmark. Gårdarna har en lång kontinuitet, men har tidvis legat öde. Vissa gårdar har försvunnit permanent och under efterreformatörsk tid etablerades många torp inom analysområdet. De flesta lämningar som registrerats i FMIS är Övriga kulturhistoriska lämningar.

Vid Askeryd och Assjö finns ett landskapsavsnitt som avviker från den generella beskrivningen vad gäller såväl fornlämningsmiljö som landskapsbild. Här återfinns den förhistoriska bygden där stora områden med bandparcellerad fossil åkermark samt röjningsrösen utgör rester efter odling som kan ha rötter i förhistorisk tid. Ett av de föreslagna delområdena ligger i anslutning till detta landskap, nämligen delområde 7. Det är också inom och i anslutning till detta område flest fornlämningar kan beläggas. I närområdet återfinns även riksintresse 47, en vägsträckning som bibehållit den topografiska anpassning som präglade det äldre vägnätet och som har en skalmässig anpassning till det omgivande landskapet.

Etableringen av vindkraftverks inom analysområdets åtta delområdet kan inte ses som vidare problematisk ur miljövardssynvinkel. Det är däremot kring transport- och servicevägar problem kan uppstå. Genom uträtning och breddning av småvägar kan kulturhistoriska samband förvanskas eller förstöras. Det är viktigt att en dialog mellan exploatör och antikvariska myndigheter sker i ett tidigt skede för att hitta optimala lösningar på transportfrågan.

Det är vidare viktigt att planerade vägar som ska breddas eller uträtas samt nytillkomna vägsträckningar blir föremål för arkeologisk utredning, etapp 1.

Åtgärdsförslag

En arkeologisk utredning, etapp 1, förordas för samtliga delområden när uppställningsplatserna närmare definierats av HS kraft och Bordsjö. I dessa fall kan utredningen koncentreras till uppställningsplatserna med en radie av 200 meter samt vägsträckningarna.

Fältbesiktningens ambitionsnivån bör varieras utifrån de resultat som framkommit genom byråinventeringen och den översiktliga fältinventeringen. I bilaga 2 redovisas ambitionsnivå i tre nivåer. Observera att det är Länsstyrelsen i Jönköpings län som avgör vilken omfattning en arkeologisk utredning skall ha inför den planerade vindkraftsetableringen. Nivåindelningen speglar enbart Läns museets sammanvägda synpunkt.

De tre ambitionsnivåerna är valda utifrån de förmodade möjligheterna att hitta nya fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar inom delområdena. Områden där möjligheten att påträffa forn- eller övriga kulturlämningar är stor har i kartorna i bilaga 2 markerats med en mörkare brunorange färg. Områden där framför allt övriga kulturhistoriska lämningar kan finnas har markerats med en ljusare nyans och områden där sannolikheten att påträffa forn- eller övriga kulturhistoriska lämningar är liten har en närmast ljusgul nyans.

* Hög ambitionsnivå innebär detaljerad fältinventering, inmätning av påträffade lämningar och återkoppling till äldre kartmaterial.

* Medelhög ambitionsnivå innebär översiktlig till detaljerad fältinventering samt inmätning av eventuella påträffade lämningar

* Låg ambitionsnivå innebär översiktlig fältinventering i områden där möjligheten att hitta kulturhistoriska lämningar är relativt ringa.

Hög ambitionsnivå gäller framför allt områden med äldre inägo- mark enligt kartorna från 1830 samt områden där fornlämningar, fossil åkermark, torplämningar och skogsbrukslämningar finns enligt FMIS. Den lägre ambitionsnivån gäller områden av genuin utmarkskaraktär där mossmark, storblockig morän och berg i dagen dominerar samt områden som vid den översiktliga fältbesiktningen inte bedömdes hysa fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar.

Vidare föreslår läns museet att en dokumentation görs av småskaliga bebyggelsen inom förstudieområdet. Områdets gårdar och torp har endast i liten utsträckning dokumenterats och den översiktliga fältbesiktningen gav vid handen att det vid flera gårdsmiljöer fanns byggnader som kan ha ett byggnadsantikvariskt värde.

Det skall dock understrykas att det är Länsstyrelsen som fattar beslut om en arkeologisk utrednings omfattning och inriktning.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 144/2014

Beställare: HS Kraft

Fält- och rapportansvarig: Ådel V. Franzén

Fältarbetstid: 2014-07-16

Län: Jönköpings län

Kommun: Aneby kommun

Socken: Askeryd, Bredestad och Marbäck socknar

Fastighetsbeteckning: Askeryds socken: Askeryd 2:1, Assjö 1:1, Eldstorp 1:2, Lutarp 2:1, Sjöhester 1:1, Östra Oron 2:1. Bredestads socken: Målen 2:1. Marbäck socken: Smedstorp 1:1, Marbäck 11:1, Biarp 1:2, 1:3, Hult 2:8 och Fagerhult 1:1.

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 7E 2i-j, 7E 3i-j, 7F 1a-b, 7F 2a-b, 7F 3a-b.

Koordinater: NV: 492525,0/6412994,8
..... NÖ: 501005,0/6413021,2
..... SÖ: 503743,4/6403972,4
..... SV: 493649,5/6407848,6

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Undersökningsyta: 565 ha, extensiv yta

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, Jan, 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 2008.
- Bååth, Käthe, 1983: *Öde sedan stora döden var... Bebyggelse och befolkning i Norra Vedbo under senmedeltid och 1500-tal*. (Bibliotheca historica Lundensis 51). Lund.
- Milstenar, milstolpar, minnesstenar och äldre vägvisare i Jönköpings län, Bilder och kartor*. 1998. Vägverket Region Sydöst (red: Bo Ejenfors, Melker Fredbrant, Olof Persson, Per-Olof Ringquist).
- Natur - Jönköpings län. Sammanställning av inventering för Naturvårdsprogram Jönköpings län*. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1995 (ref. Oddvar Fiskesjö). Jönköping.
- Sundberg, Kerstin, 2001: Medeltida huvudgårdar i Lägerbobygden – några reflexioner över en svårfångad verklighet på Arvid Gustavssons tid. I: *Från stad till land. En medeltidsarkologisk resa tillägnad Hans Andersson*. S. 215–221. Anders André, Lars Ersgård, Jes Winberg (red). Lund.
- Vestbö-Franzén, Ådel, 2004: *Råg och rön. Om mat, människor och landskapsförändringar i norra Småland, ca 1550–1700*. Meddelanden nr 132, Kulturgeografiska institutioner, Stockholms universitet. Stockholm.
- Vestbö-Franzén, Ådel, 2010. Några vackra stenar i en påse – Vad gör vi med riksintressena i landskapskonventionens tidevarv? Med speciell inriktning på Jönköpings län. *Landskapet, förflutenheten och samtiden – uppsatser om bevarandets dilemma* (Red. Tomas Germundsson och Carl-Johan Sanglert). S. 61–95.
- Vestbö-Franzén, Ådel, 2014. *Vindkraft vid Bordsjö. Kulturbistorisk förstudie inför planerad vindkraftspark inom fastigheten Bordsjö 4:1 med flera, Askeryds socken i Aneby kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2014:21.
- Värdefulla byggnader och miljöer i Aneby kommun. Kulturbistorisk utredning*. Jönköpings läns museum. 1994. Rapport nr 30 (ref. Christine Hederström).

Arkiv

- www.raa.se: RAÄ's fornlämningsregister FMIS.
- www.lantmateriet.se: Lantmäteriets webbtjänst: arkivsök.

Kartunderlag

- Vägartan: bladen V64_4_01hk samt V64_5_00hk.
- E77-36:2, Marbäck, Storskifte 1765. Svante Segerdahl
- 06-asy-49, Askeryd med Assjö. Avmätning 1832. Nils Peter Hjertstedt
- 06-bst-23, Målen. Storskifte 1825. Nils Peter Hjertstedt
- 06-bst-26, Löversmålen. Avmätning 1830. Nils Peter Hjertstedt
- 06-asy-56, Kunhult. Avmätning 1830. Nils Peter Hjertstedt

06-asy-55, Bordsjö, Stubbarp och Smugefall. Avmätning 1830. Nils Peter Hjertstedt

06-asy-50, Sjöhester. Avmätning 1832. Nils Peter Hjertstedt

06-asy-78, Eldstorp. Laga skifte 1883. Elam Mebius

E7-48:1, Västorp. Storskifte 1804. Jonathan Montelin

E7-30:1, Lutarp. Storskifte 1761. Nils Jacob Liedbeck

06-asy-83, Lutarp. Laga skifte 1898. Yngve Ostwald

06-mar-23, Biarp. Storskifte 1826. Nils Peter Hjertstedt

06-asy-63, Norra Holma. Avmätning 1832. Nils Peter Hjertstedt

E18-11:3, Hult. Laga skifte 1832. Nils Georg Sidvall

06-mar-26, Smedstorp. Avmätning 1832. Nils Peter Hjertstedt

06-mar-21, Marbäck, Eke och Kulla. Avmätning 1827. Nils Peter Hjertstedt

Bilaga 1. Tabell över fornlämningar

Objekt nr /Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
KARTA 1		Delområde 1		
Marbäck sn 157:1	Fossil åkermark	Område med röjningsrösen 1000 X 600 (NV-SÖ). Ingen närmare beskrivning i FMIS.	ÖKHL	FMIS föreslår att lämningen utgår eftersom det mesta av området var odlat på 1950-talet.
72:1	Övriga lämningstyper	Stensättningsliknande lämning	ÖKHL	
204	Färdväg	Färdväg ca 40 meter lång 3 meter bred och 0,1-0,5 meter hög.	ÖKHL	
205	Fossil åkermark	Röjningsröseområde ca 180 x 50-110 meter stort (Ö-V) bestående av ca 75 röjningsrösen 3-6 meter i diameter och 0,4-1,3 meter höga av 0,1-0,5 meter stora stenar. Inom området finns uppgift om ett torp. Några spår efter dessa kunde ej iakttas vid inventering i området år 2009.	ÖKHL	
122:1	Lägenhetsbebyggelse	Plats för det sentida torpet Andersbo	Uppgift om	
164:1	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, 790 x 50-145 meter (N-S) bestående av ca 250 röjningsrösen. Norr om landsvägen är röjningsrösen 2-6 meter i diameter och 0,4-1 meter höga av 0,2-0,5 meter stora stenar. Söder om vägen och på ömse sidor om skogsväg är röjningsrösen 3-5 meter i diameter och 0,5-1,2 meter höga av 0,1-0,5 meter stora stenar. Centralt i området ligger röjningsrösen väldigt tätt med 3-10 meters mellanrum.	ÖKHL	
106:1	Lägenhetsbebyggelse	Lämning i form av ett 3 x 3 meter stort spismursröse efter torpet Bäck.	ÖKHL	
107:1	Färdväg	1) Hålväg 58 meter lång (30-230 gon), 0,5-1,5 meter bred och 0,2-0,7 meter djup. 17 meter 45 gon om 1) är 2) Hålväg, ca 20 meter lång (N-S), 1 meter bred och 0,3-0,5 meter djup.	Fornlämning	
124:1	Lägenhetsbebyggelse	Plats för det sentida torpet Skrikebo	ÖKHL	
158:1	Fossil åkermark	Område med röjningsrösen inom ett 130 x 40 meter stort område (ÖNÖ-VSV)	ÖKHL	
Bredestad sn 161	Fossil åkermark	Röjningsröseområde ca 365 x 70-100 meter stort (ÖNÖ-VSV) bestående av ca 90 , glest liggande röjningsrösen 2-10 meter i diameter och 0,2-1 meter höga av 0,1-0,8 meter stora stenar.	ÖKHL	
169	Brott/täkt	Grus-/sandtäkt ca 20 meter lång (VNV-ÖSÖ) ca 2 meter bred och 1,5-2 meter djup.	ÖKHL	
Marbäck sn 104:1	Lägenhetsbebyggelse	Lämning i form av ett 3 x 3 meter stort spismursröse efter torpet Bäckbo.	ÖKHL	
KARTA 2		Delområde 2		
Askeryd sn 197:1	Plats med tradition	I Spökegölen drucknade (kanske dränkte sig) en kvinna en gång. Efter detta ska man akta sig för att fiska eller jaga där, man drabbas ofelbart av olycka efteråt. Det finns fler exempel; stenskott och sjuka kor har drabbat dem som försökt sig på att fiska eller skjuta fåglar.	ÖKHL	
217	Fossil åkermark	Område med röjningsrösen enligt markering på registerkartan. Beskrivning saknas.	ÖKHL	

Objekt nr /Karta	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
421	Lägenhetsbebyggelse	Bebyggelselämning, sentida, bestående av 1 husgrund, 8 x 6 meter stor (Ö-V) med spismurröse, 3x3 meter och 1,4 m hög, med sten och tegelrester. Grunden tydligast mot N och V, 0,2-0,4 meter hög.	ÖKHL	
84:1	Grav	Röse, runt, 15 meter i diameter och 1,3 meter högt av stenar, i allmänhet 0,2 - 0,3 meter stora, delvis övermossade. I mitten är en grop, 2 x 2 meter stor och 0,6 meter djup. Väster därom är en grop, 1 x 1 meter stor och 0,25 meter djup. Väl avgränsad kant i N och Ö. I S och V finns röjningssten pålagd, samt omplockat, vilket gör att röset flackar ut något mot S. Bevuxet med en rönn, en björk och ormbunkar.	Fornlämning	
182:1	Plats med namn och tradition	Plats med namn och tradition, bestående av en sten av granit, ca 0,5 meter hög och 0,4 meter bred vid basen. För några år sedan kördes stenen sönder av skogsmaskiner. Den är sedan gammalt kluven och ska enligt traditionen hållas samman av en vidja för att Västorps by inte ska gå under. Traditionen är mycket gammaloch den äldsta i byrådet var alltid ansvarig för stenens sammanhållande. Traditionen lever vidare, nu hålls stenbitarna samman av aluminiumstrådar.	ÖKHL	
155:1	Minnessten	Minnessten, granit, 1 meter hög, 0,5 meter bred (N-S) och 0,2 meter bred. Inhuggen och svartmålad inskription på Ö sidan: (kors). KNALLEN JOHAN LUNDBERG HÄR LÖNNMÖRDAD ÅR 1857 3/12. Postamentet av kallmurad gråsten är 1,2x1,2 meter stort och 0,2 meter högt.	ÖKHL	
176:1	Fornlämningsliknande lämning	Stensättningsliknande lämning.	ÖKHL	
80:1	Vägmärke	Milstolpe, kalksten, 1,4 meter hög, 0,6 meter bred vid basen (NÖ-SV) och 0,15 meter tjock. Inhuggen inskription på SÖ sidan (mot vägen) under Gustav III:s krona och namnsigill: 1 MIL. 1779 F:V: HAMILTON L: HÖFDINGE. Postament av kallmurad gråsten, 2,5x2,5 meter sida och 0,8 meter högt. Milstolpen flyttades några meter västerut för några år sedan. När stenen placerades på sin nya plats hamnade texten från vägen i samband med vägbygge. Vid besiktning 2010 10 05 befanns inskriptionen imålad och exponerad mot vägen (SÖ).	Fornlämning	
396	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 180-280 x 40-170 meter stort (NNÖ-SSV), bestående av ett 50-tal röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 2,5-5 meter i diameter, 0,4-0,7 meter höga, mestadels av senare karaktär. I V delen av området är ett tiotal röjningsrösen mindre och flackare till formen och till stora delar helt övertorvade.	ÖKHL	
KARTA 3		Delområde 3		
Marbäck sn 297	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, Granstugan ca 110 x 80 meter (N-S). Inom markerat område är fossil åker vilken avgränsas i Ö av dike ca 50 meter lång, 1 meter bred och 0,5 meter djup och Ö om detta är stenmur/sträng av sten ca 20 meter lång. Även i V avgränsas området av dike. Inom området är även ca 15 röjningsrösen varav flera är långsträckta och stensträngsliknande 7-8 meter långa och 1-3 meter breda samt 0,4 meter höga. Inom området är ca 10 runda röjningsrösen 1-10 meter i diameter och 0,2-1 meter höga. I ett av röjningsrösen är en skylt placerad med texten: Nr 50\Marbäck's hembygdsförening\ Granstugan\Trajen.	ÖKHL	
Bredestad sn 46:1	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, sentida, bestående av en husgrund med spisiröse, 7x5 meter stort.	ÖKHL	
167	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 230 x 160 meter (N-S) bestående av ca 75 röjningsrösen, vilka är 4-7 meter stora och 0,4-1,2 meter höga av 0,1-0,9 meter stora stenar.	ÖKHL	

Objekt nr /Karta	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
KARTA 4		Delområde 4		
Bredestad sn 132:1	Fossil åkermark	Fossil åker ca 120 x 60-80 meter (N-S) avgränsas i N, Ö och V av stenmurar 1,5 meter breda och ca 0,5 meter höga. S om vägen är ett vallformigt/murliknande röjningsröse ca 50 meter långt. Inom området är ca 5 röjningsrösen 3-5 meter i diameter och 0,3-0,5 meter höga av 0,1-0,5 meter stora stenar.	ÖKHL	
24:1	Vägmärke	Milstolpe, av kalksten 0,85 meter hög, 0,5 meter bred (NÖ-SV) och 0,1 meter tjock. Avrundad överdel. Åt SÖ är inskriptionen: 14 MIL. Postement är rektangulärt, 1,8 x 1,6 meter (ÖNÖ-VSV) och 1 meter högt och kallmurat av sten, 0,3 - 0,6 meter långt, något raserat.	Fornlämning	
153	Fossil åkermark	Röjningsröseområde 175 x 115-145 meter stort (VNV-ÖSÖ) bestående av ca 75 röjningsrösen, 3-6 meter i diameter och 0,3-1 meter höga av 0,1-0,5 meter stora stenar. I den centrala delen är tre rösen som är gravlika, det inbördes avståndet tyder dock på att det är röjningsrösen.	ÖKHL	
148	Kolningsanläggning	Kolbotten, rund 12 meter i diameter. Runt kanten är en delvis otydlig ränna, tydligast i V, ca 0,5 meter bred och 0,1-0,2 meter djup. I anslutning till kolbotten är även 2 stybbgropar ca 2 meter i diameter och 0,2 -0,5 meter djup.	ÖKHL	
150	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 275 x 30-65 meter (NNV-SSO) med minst 50 röjningsrösen vilka är 3-5 meter i diameter och 0,3-0,8 meter höga av 0,1-0,5 meter stora stenar. I områdets S del är en kolbotten.	ÖKHL	
KARTA 5		Delområde 5		
138	Husgrund historisk tid	Uppgift i FMIS om husgrund i området 1954. Ej återfunnen vid andragångsinventeringen.	Uppgift om	
Askeryd sn 75:1	Plats med namn och tradition	Plats med namn och tradition, bestående av ett brant bergsstup, ca 20 meter högt. Tätt förbi "Predikstolen" gick en gammal kyrkväg från Lägerbobygden. Sägner förmäler, att när ett brudpar från Tunnarp med följe på väg till Askeryds kyrka kom till "Predikstolen" så blev de bergtagna.	ÖKHL	
365	Färdväg	Äldre vägsträcka ca 400 meter lång (N-S) 2-3 meter bred Bitvis är den uppbyggd med stensatta kanter 0,1-0,2 meter höga, bitvis är den skålformad ca 0,1-0,4 meter djup.	ÖKHL	
KARTA 5		Delområde 6		
	Inga observationer inom eller inom 200 meter från delområdet			
KARTA 6		Delområde 7		

Objekt nr /Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
Askeryd sn 250	Fossil åkermark	Område med fossil åkermark ca 520 x 40-175 meter (NNV-SSÖ) bestående av ca 350 röjningsrösen, 6 gravlika röjningsrösen samt 2 stensträngar. Röjningsrösen är runda till ovala 1,5-6 meter i diameter och 0,1-0,5 meter höga, bestående av 0,1-0,5 meter stora stenar. Inbördes avstånd mellan röjningsrösen är 5-25 meter. Omedelbart V om en led och N och S om en dikning ligger 4 gravlika röjningsrösen. Omedelbart N om dikningen och omedelbart V om den gamla ledningsgatan ligger det största och ytterligare ett ca 130 meter NNV om detta. De är 7-10 meter i diameter och 0,5-0,9 meter höga bestående av 0,1-0,6 meter stora stenar. Omedelbart S om det största gravlika röset och 8 meter N om dikning är en stensträng ca 40 meter lång (Ö-V). Den korsar den gamla ledningsgatan och mynnar ut i dikningen ca 15 meter V om gatan 0,5-0,9 meter bred och 0,1-0,2 meter hög bestående av 0,1-0,3 meter höga stenar. Ca 40 meter S om denna är ytterligare en stensträng ca 48 meter lång (Ö-V) 0,6-1,1 meter bred, 0,1-0,3 meter hög av 0,1-0,4 meter stora stenar.	Fornlämning	
171:1	Fossil åkermark	Fossil åkermark, 1700 x 130 - 520 m, bestående av röjda ytor med hägnadsvallar, terrasskant och röjningsrösen. De röjda ytorna har ej avgränsats. Hägnadsvallar, ca 6 stycken finns i området med en sammalagd längd av ca 1530 meter. Hägnadsvallarna är 2 - 6 meter breda, mestadels 3 - 4 meter, och 0,2 - 0,5 meter höga. På flera ställen är öppningar i vallarna, 2 - 3 meter breda. Hägnadsvallarna är mestadels uppbyggda av 0,1 - 0,3 meter stora stenar. Inslag av större stenar och block finns. I N förefaller vallarna överlagras av röse (RAÄ-nr 146) och gravfält (RAÄ-nr 54). Den sydligast belägna vallen är borttagen i samband med sentida odling (till torpet Fällestugan). Hägnadsvallarna är otydliga mot ändarna, ställvis förefaller de utgöras av tätt liggande röjningsrösen. Terrasskanten, belägen i områdets V del, är 83 meter lång (NNV-SSÖ) och 0,1-0,3 meter hög. Den utgör begränsning mot sankmark. Röjningsrösen ca 1600 till antalet, 3 - 9 meter i diameter, mestadels 7 - 9 meter i diameter och 0,1 - 1 meter höga, vanligast 0,2 - 0,4 meter höga. De utgörs av mestadels kraftigt övermossade stenar, 0,1 - 0,3 meter stora. Röjningsrösen är glesast belägna i områdets kanter. I V begränsas området av sankmarker och i Ö av brantare terräng. Bevuxet med gran- och tallskog.	Fornlämning	
231	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 200 x 25-105 meter (NNV-SSÖ) bestående av ca 50 röjningsrösen 3-5 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga bestående av 0,1-0,4 meter stora stenar. Röjningsrösen har en flack eller mycket svagt välvd profil.	Fornlämning	
234	Kolningsanläggning	Kolningsgrop, rektangulär, 2 x 0,8 meter (N-S) och 0,3 meter djup. Vall i Ö och V 0,8 meter bred och 0,1 meter hög.	Fornlämning	
239	Kolningsanläggning	Kolningsgrop, rektangulär, 1,4 x 0,6 meter stor och 0,3 meter djup. Vall i N 1 meter bred och 0,1 meter hög. Kol vid provstick.		
243	Kolningsanläggning	Kolningsgrop, rektangulär, 2,5-3 x 1 meter stor (Ö-V) och 0,3-0,4 meter djup. Omges av vall 0,6-1 meter bred samt 0,1-0,2 meter hög, tydligast i N. Vid provstick framkom sporadiskt med kol.	Fornlämning	
259	Kolningsanläggning	Kolbotten, rund, 9 meter i diameter och 0,4 meter hög. Utanför kanten är 2 stybbgropar 1-2,5 x 0,8-1 meter bred och 0,1-0,2 meter djup. Kol vid provstick.	ÖKHL	
225	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 80 x 50 meter stort (N-S) bestående av ca 20 röjningsrösen 3-6 meter i diameter och 0,2-0,6 meter höga av 0,2-0,7 meter stora stenar. I områdets S del är enstaka röjningsrösen av äldre karaktär.	ÖKHL	
223	Fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 25 x 20 meter (Ö-V) bestående av 3 röjningsrösen 3-5 meter i diameter och 0,2-0,6 meter höga, bestående av 0,1-0,7 meter stora stenar.	ÖKHL	

Objekt nr /Karta	Lämnings typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
237	Kolningsanläggning	Kolningsgrop, rektangulär (oval?) 2 x 0,8 meter och 0,2 meter djup (VNV-ÖSÖ). Omges av vall, tydligast i N 1,4-2 meter bred och 0,1-0,2 meter hög. Provstick visar rikligt med kol ca 0,2 meter tjockt lager. Vallen ansluter i V till ett markfast block 1,3 x 0,8 meter stort och 0,4 meter högt.	Fornlämning	
257	Grav	Stensättning 8 meter i diameter och 0,4 meter hög. Fyllning av 0,1-0,5 meter stora stenar. Omges ställvis av kantkedja, tydligast i S och V bestående av 0,5-0,8 meter stora stenar lagda i sin längdriktning, 0,3 meter höga. I anslutning till denna är ytterligare två gravlika röjningsrösen.	Fornlämning	
247	Fossil åkermark	Röjningsröseområde ca 640 x 265-515 meter stort (Ö-V) bestående av ca 350 röjningsrösen 2-6 meter i diameter och 0,1-0,5 meter höga av 0,1-0,3 meter stora stenar. I N ligger röjningsrösena tätare än i övriga området.	Fornlämning	
KARTA 7		Område 8		
352	Fossil åkermark	Område med fossil åker ca 195 x 95 meter (ONO-VSV) bestående av 1 stenmur meter bred samt 0,4 meter hög. Röjningsrösena är glest liggande 3-5 meter i diameter och 0,3-0,5 meter höga av 0,3-0,6 meter stora stenar.	ÖKHL	
332	Brott/täkt	Område med lertäkter, ca 50x50 meter stort. Inom området är ett flertal täktgropar intill 4 meter stora och 0,5 meter djupa.	ÖKHL	
335	Fossil åkermark	Område med fossil åker ca 240 x 40-150 meter (NO-SV) bestående av plana åkerytor, delvis terrasserade, ca 30 röjningsrösen och 2 stenmurar. Åkerytorna, tydligast i V odlades in på 1950-talet. Röjningsrösena är 2-7 meter i diameter med toppig profil ca 0,4-0,6 meter höga av 0,2-0,6 meter stora stenar. V om vägen är stenmur, ca 100 meter lång (Ö-V) 1,7 meter bred och 1 meter hög av 0,15-0,5 meter stora stenar. Ö om väg är stenmur, oregelbunden ca 20 meter lång (N-S). Inom området är torpet Prutan beläget med husgrund V om vägen och källare Ö om denna.	ÖKHL	
22:1	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, sentida, bestående av en husgrund med spismursröse. Här finns också grund efter källare och ekonomibyggnad. Text enligt skylt: PRUTA ASKERYD 1966.	ÖKHL	
331	Fossil åkermark	Röjningsröseområde ca 170 x 40-70 meter (NV-SO) bestående av ca 40 röjningsrösen 2-5 meter i diameter och 0,2-1 meter höga, vanligen 0,2-0,5 meter höga. Rikligt med kol påträffades i markberedningsspåren.	Fornlämning	
21:1	Fossil åkermark	Torplämning, sentida, bestående av en husgrund med spismursröse. Rester efter en stensatt jordkällare och stenmurar. Jordkällaren är belägen S om husgrunden. I spismursröset är en skylt med texten: SKOMAKARHEMMET KRANGSBO ASKERYD 1966.	ÖKHL	
333	Brott/täkt	Område med täktgropar. I området är 3 täktgropar vilka är 2-3 meter i diameter och 0,5-1,25 meter djupa. Ca 60 meter SÖ om dessa är område med skogsbrukslämningar.	ÖKHL	
329	Lägenhetsbebyggelse	Kolningsgrop, oval, 1 x 0,6 meter (NNÖ-SSV) och 0,3-0,4 meter djup. Omges av vall 0,5-1 meter bred (bredast i V) och 0,1-0,2 meter hög. Kol vid provstick.	Fornlämning	

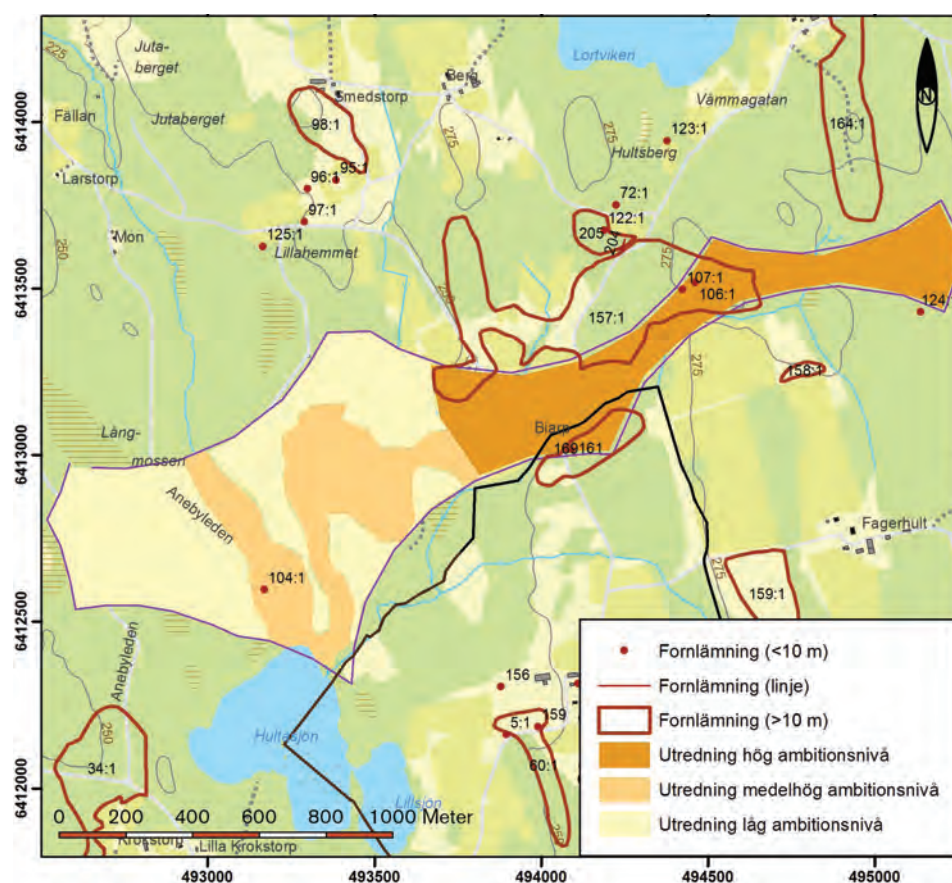
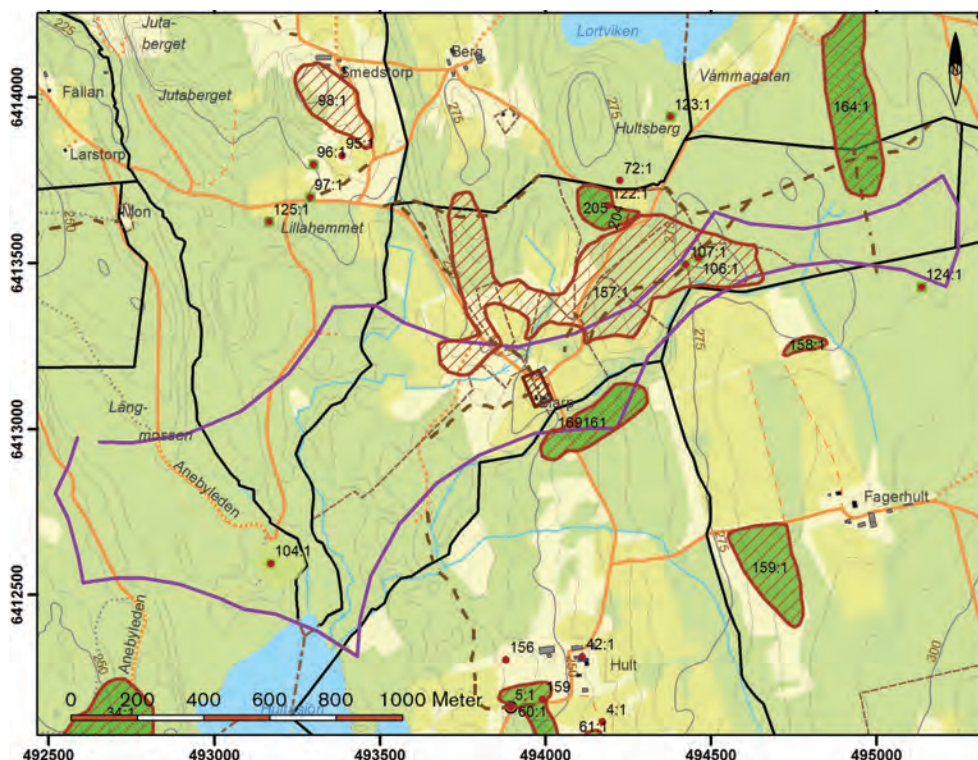
Bilaga 2. Kartor

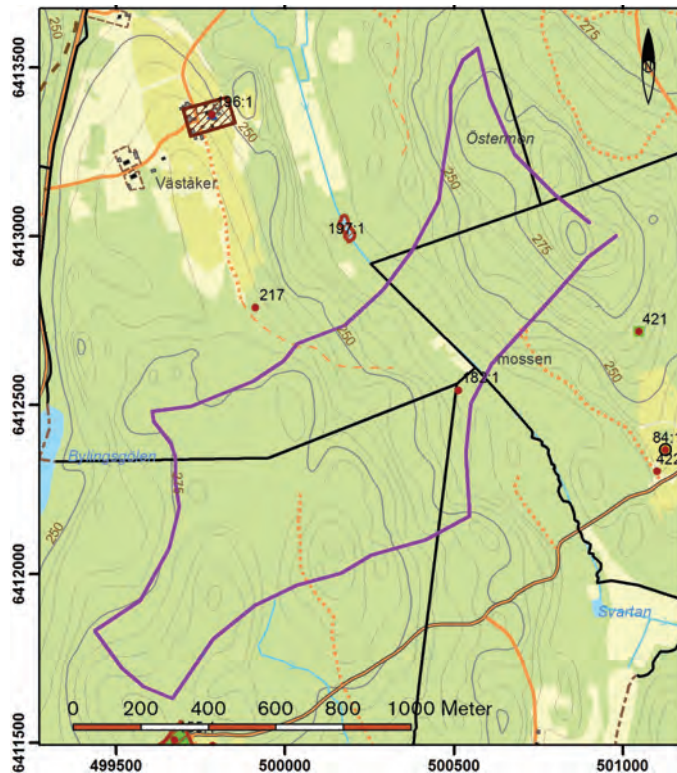
Teckenförklaring

	Fornlämning (<10 m)
	Fornlämning (linje)
	Fornlämning (>10 m)
	Fyndplats
	Röse
	Stensättning
	Stenkrets
	Gravfält
	Eventuell grav
	Fossil åker

KARTA 1. Delområde 1.

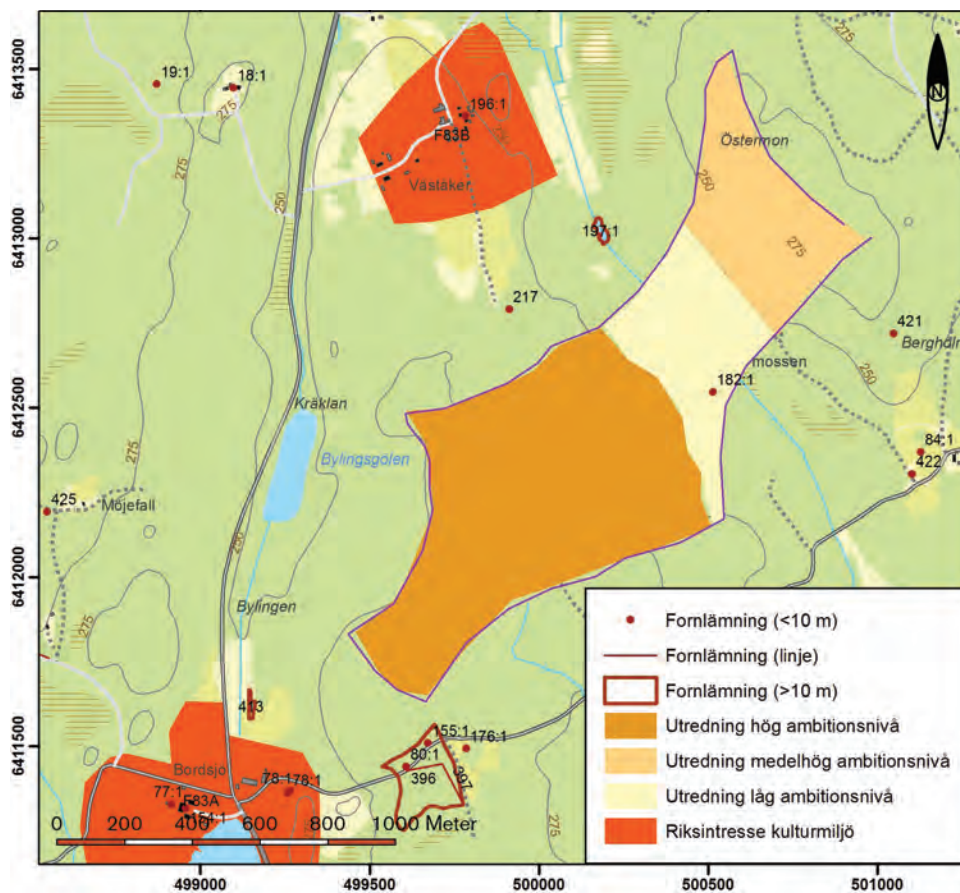
Fossil åkermark dominerar inom delområdet. Samtliga är bedömda som Övrig kulturhistorisk lämning. FMIS föreslår att Marbäck 157:1, ett område med fossil åkermark utgår, då detta i delar är identisk med sentida åkermark. Kartanalyser visar dock att lämningen mestadels inte sammanfaller med sentida åker. Det är sannolikt att den fossila åkermarkn fortsätter österut. Angående området kring Marbäck 104:1 se figur 4 och 5.

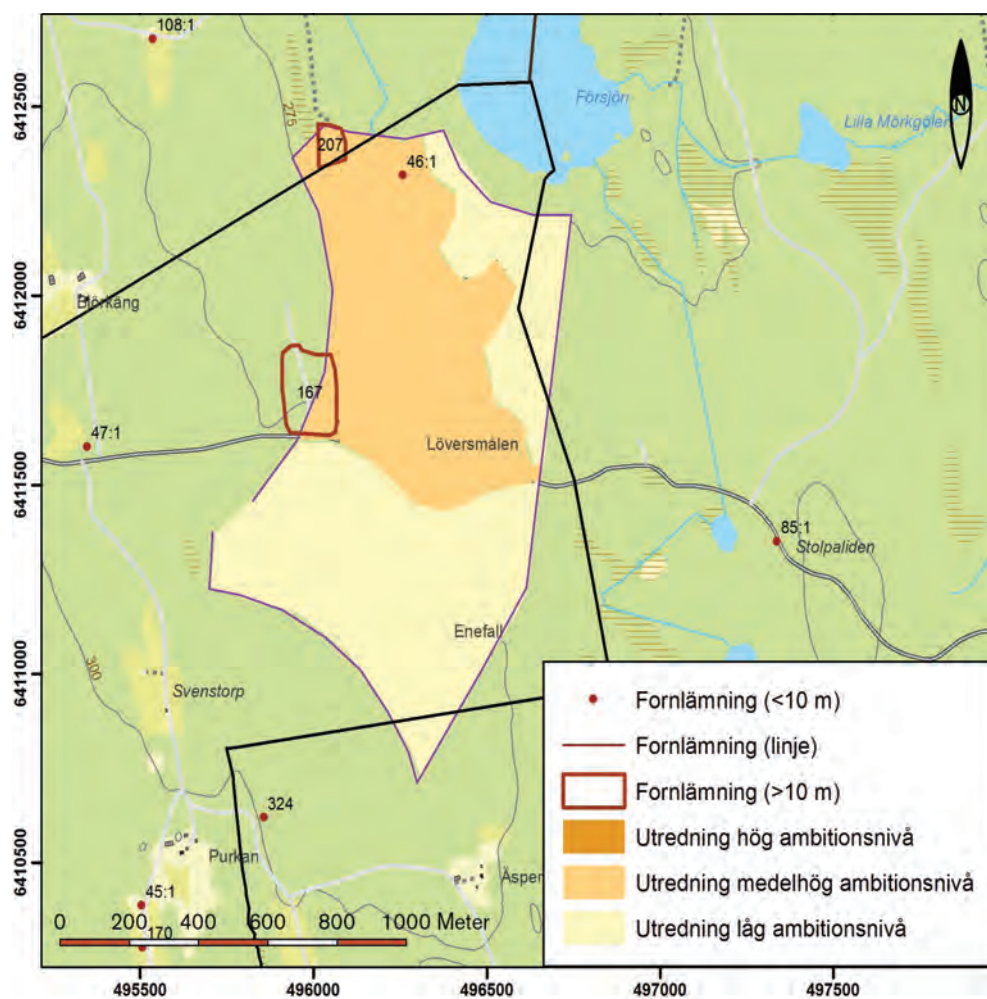
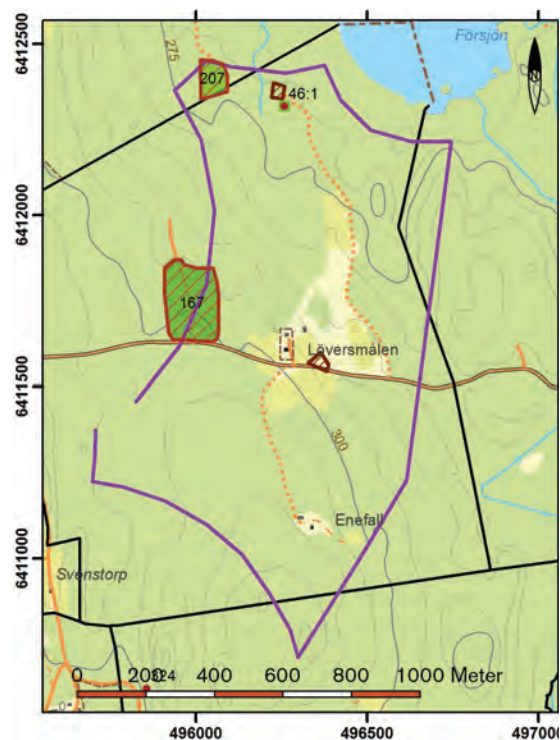
KARTA 2. Delområde 2.

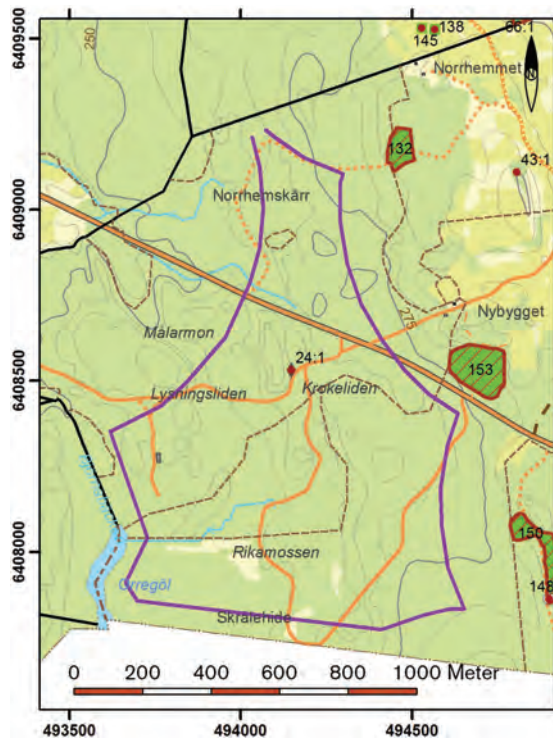
Inom områdets sydvästra del upptäcktes ett större område med fossil åkermark vid den överiktliga besiktningen. Delområdet ligger mellan de två delarna av riksintresse nr 83 Bordsjö säteri och Västorps by.

KARTA 3. Delområde 3.

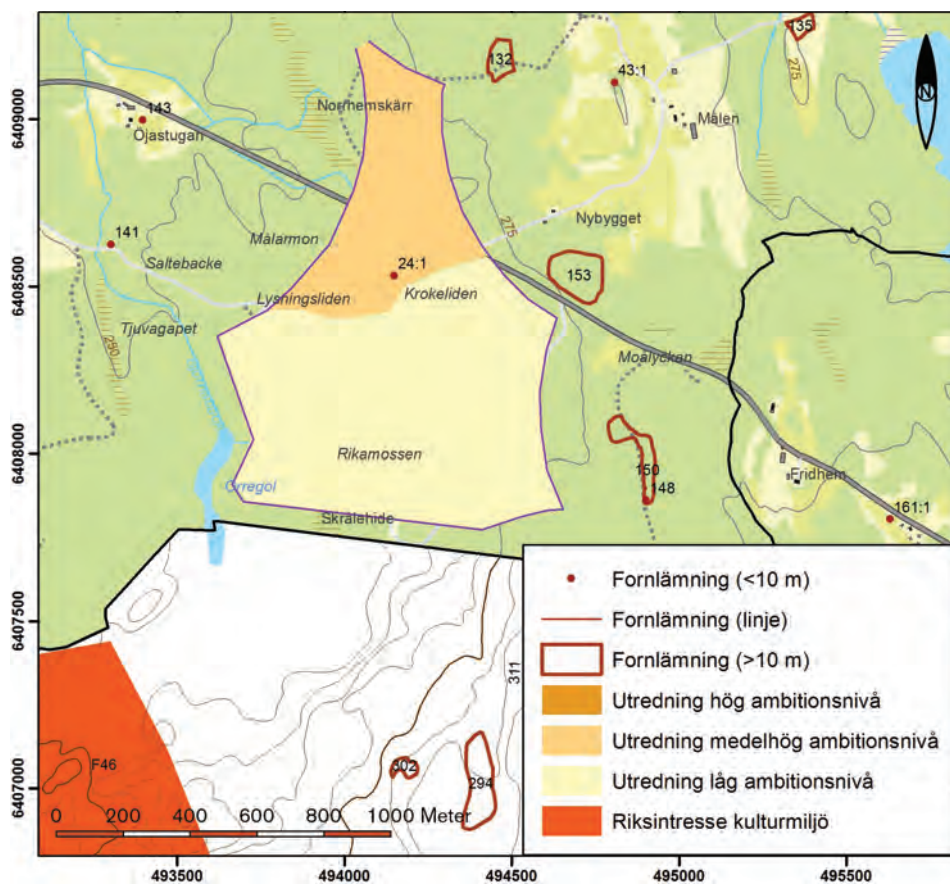
Kring Löversmålen finns lämningar efter sentida brukning. Det är sannolikt att det finns ytterligare fossil åkermark mellan i området norr om Löversmålen och mot Bredestad 167:1.

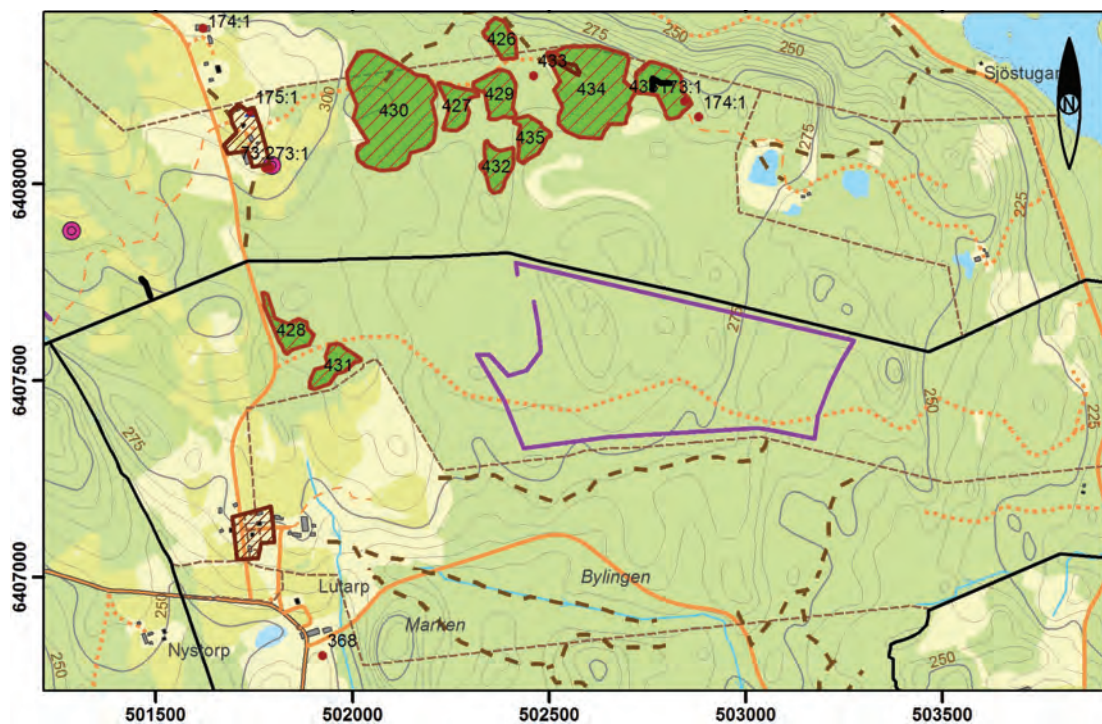
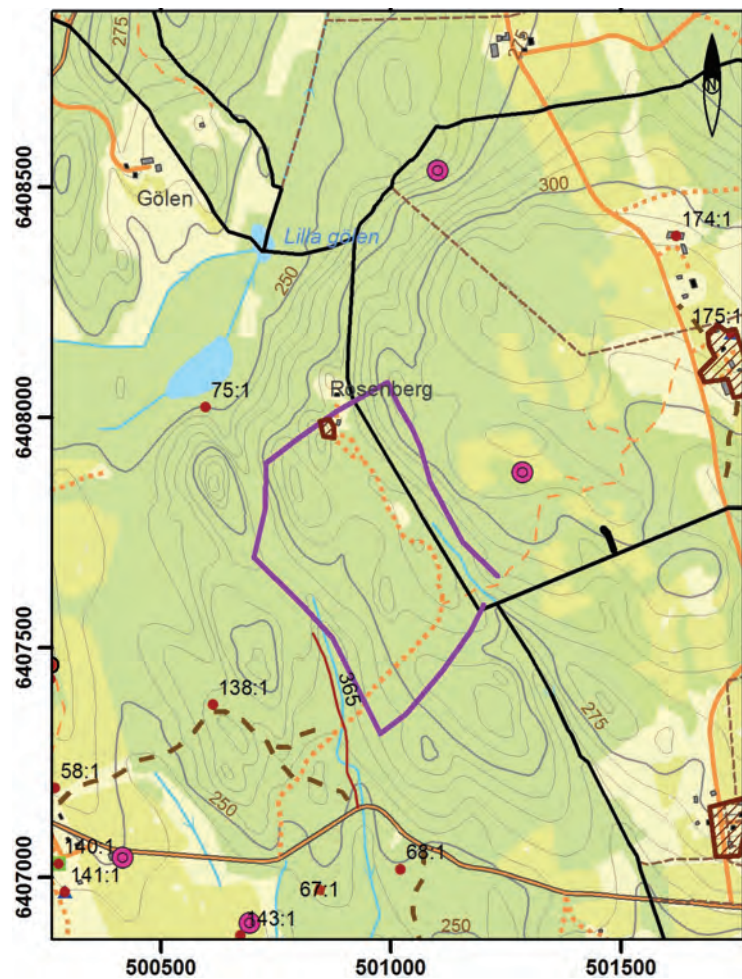
KARTA 4. Delområde 4.

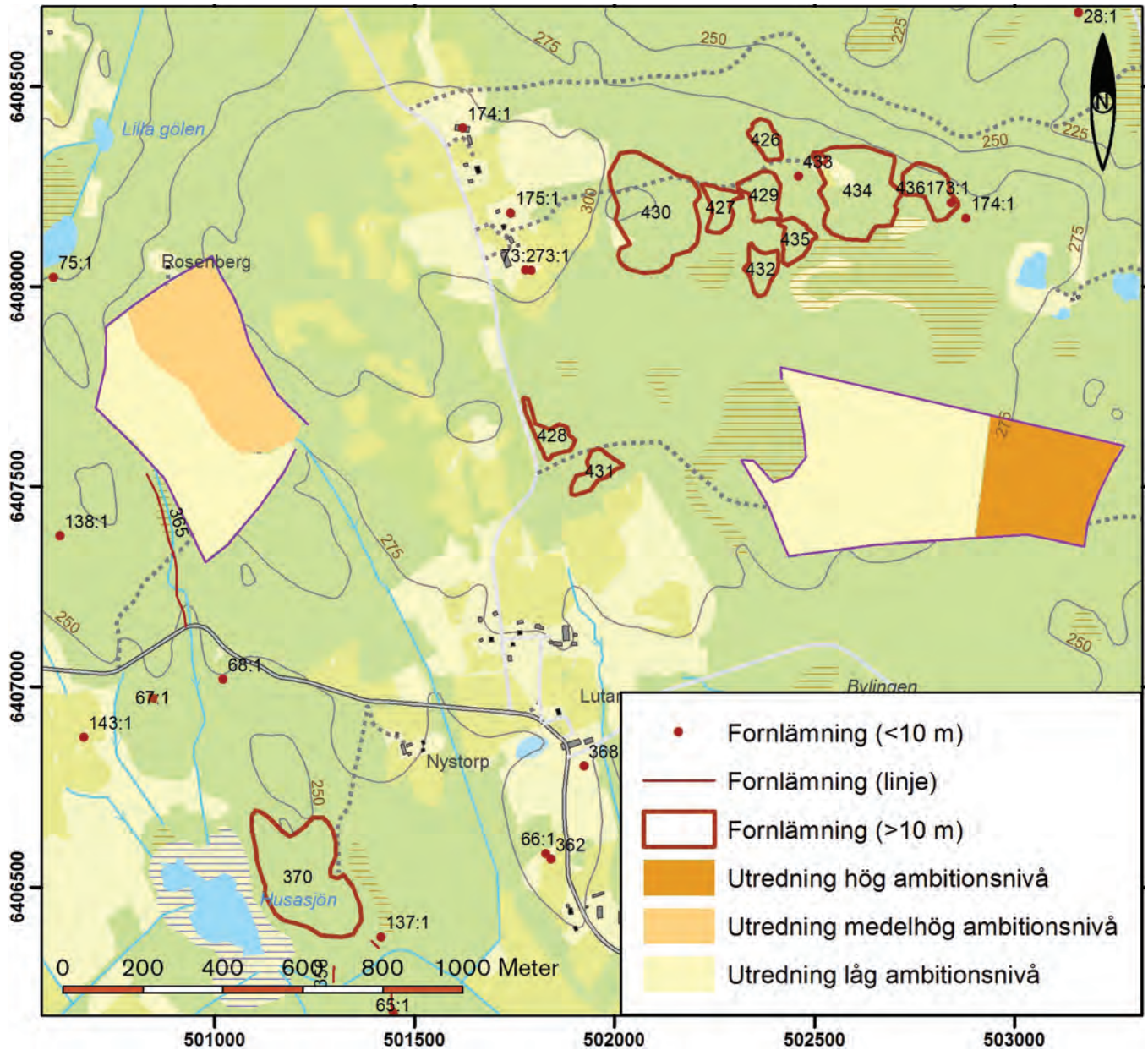
I området norr om den äldre vägsträckningen där milstenen 24:1 är belägen kunde enstaka röjningsrösen observeras. Öster om området finns redan registrerade områden med fossil åkermark.

KARTA 5. Delområde 5 och 6.

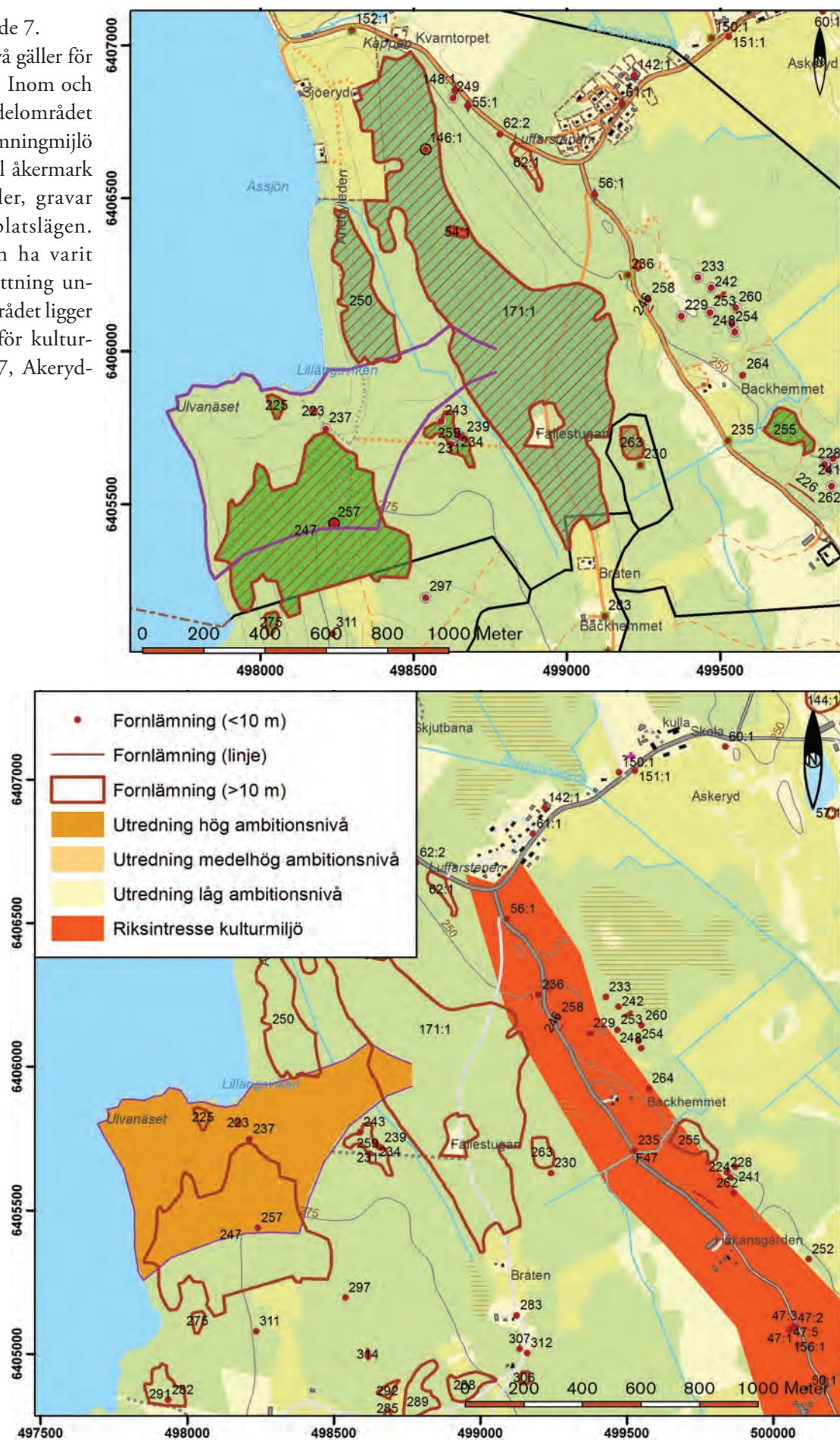
Lämningar efter bebyggelse och odling kring torpet Rosenberg kan finnas inom delområde 5 nordöstra del. Inom delområde 6 upptäcktes fossil åkermark av äldre karaktär inom den östra delen.

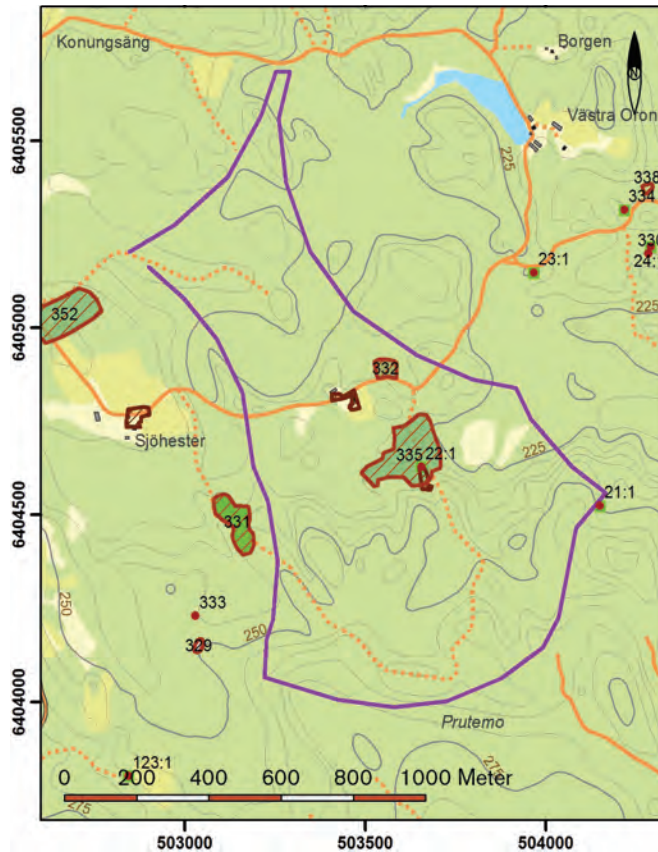

KARTA 6. Delområde 7.

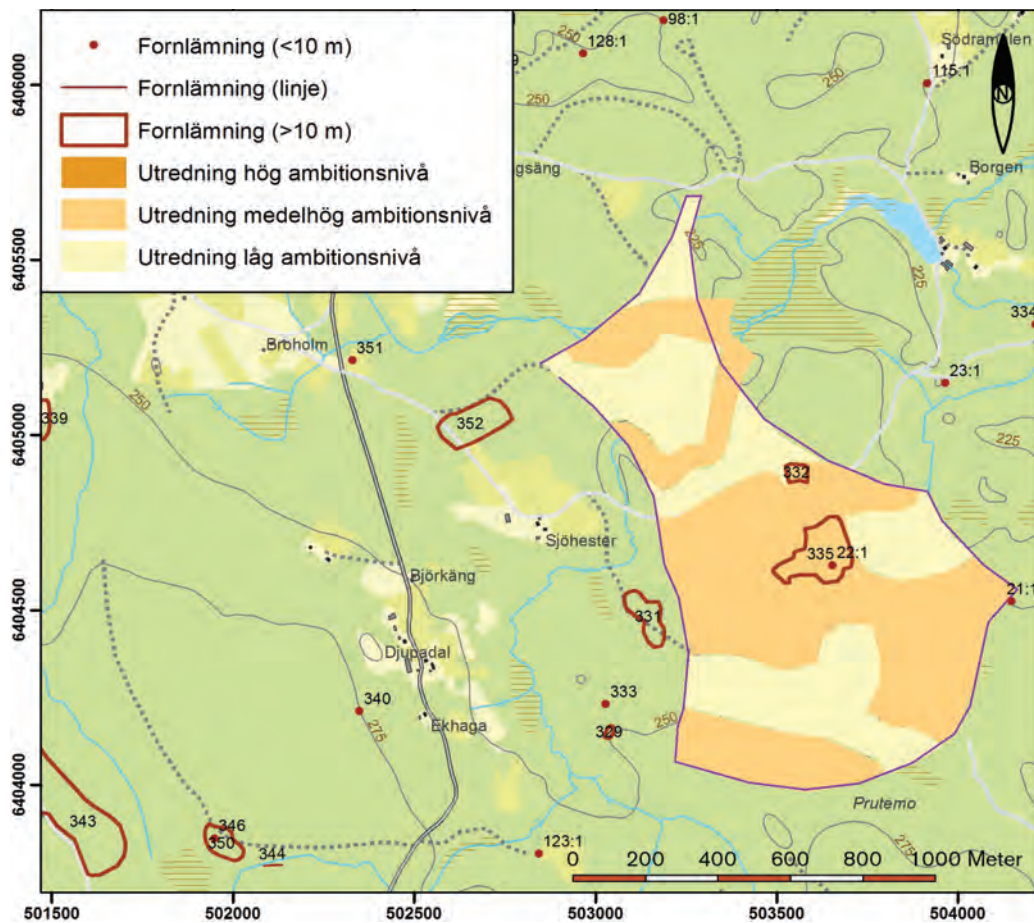
Hög ambitionsnivå gäller för hela delområde 7. Inom och i anslutning till delområdet finns en rik fornlämningmiljö bestående av fossil åkermark med bandparceller, gravar och möjliga boplatsslägen. Strandzonen kan ha varit attraktiv för bosättning under stenålder. Området ligger nära riksintresse för kulturmiljövården nr 47, Akeryd-Skiverstadsvägen.

KARTA 7. Delområde 8.

Det är framför allt områdetna kring de bäckar och sankmarkerna i området som på äldre kartor kallas Kvarnmarken som bör undersökas, sasmt den södra delen av delområdet där fossila åkermark kan finnas.

Inom åtta områden mellan Biarp i Marbäck i norr och Assjön/Askeryds sockencentrum i söder planeras vindkraftsetablering. Bygden där vindkraftverken kan komma att stå präglas i dag av skogsmark och småskaliga agrara miljöer. Området har dock genomgått en kraftig bebyggelseutbult sedan medeltid och fram till i dag genom ödeläggelse under senmedeltid och torpetablering under 1600-1800-tal. Detta representeras genom små områden med fossil åkermark, bebyggelse lämningar och skogsbruks lämningar. Landskapet har gått från mosaikartat och halvöppet till slutet och med skarpa gränser mellan skog och åkermark. Vid Askeryds sockencentrum finns den förhistoriska bygden representerad av gravmiljöer och stora områden med fossil åkermark.